

WOYZECK

KOMBINÁLT VÁLTOZAT

THURZÓ GÁBOR *fordítását*
átdolgozta, bővítette,
*a versbetéteket fordította HALASI ZOLTÁN**

* A szöveg gondozásánál felhasználtuk Kiss Csaba fordítását is (*Színház drámamelléklet* 1999. május, XXXII. évfolyam V. szám). A szögletes zárójelbe foglalt szövegek az általunk használt német kiadás szerkesztőjének megjegyzései.

Szabad térség, távolban a város
Woyzeck és Andres botot vágnak¹ a cserjésben

Személyek

FRANZ WOYZECK
MARIE
TAMBURMAJOR
KAPITÁNY
DOKTOR
PROFESSZOR
KIKIÁLTÓ
ANDRES • Woyzeck bajtársa
NAGYANYÓ
KARL, A BOLOND
MARGRETH • Marie szomszédasszonya
KÄTHE • egy lány tánc közben
ZSIDÓ • zsidó
KOCSMÁROS
ALTISZT
ELSŐ, MÁSODIK MESTERLEGÉNY
ELSŐ, MÁSODIK EMBER
ELSŐ, MÁSODIK STB. GYEREK
VÉNEMBER
CHRISTIAN • Woyzeck és Marie gyermeke
(kb. egyéves)
ORVOS
BÍRÓ
TÖRVÉNYSZOLGA

katonák, diákok, emberek, mutatványos ló

WOYZECK Bizony, Andres. Látod azt a világos csíkot ott a fűvön, ott görög esténként az a fej. Egyszer fölemelte valaki, azt hitte, hogy sündiszó. Eltelt három nap, három éjjel, és ott feküdt kiterítve a forgácson.² (Hal-kan) Andres, a szabadkőművesek³ voltak! Rájöttem, a szabadkőművesek!

ANDRES (énekel)

Két nyúl ült a réten,
békén ette ott a zöld füvet...

WOYZECK Csitt! Valami döng! Mi lehet?

ANDRES

...békén ette ott a zöld füvet,
lelegette szépen.

WOYZECK Döng, mögöttem is, alattam is... (Dobbant) Hallod? Üreges. Minden üreges odalent. A szabadkőművesek!

ANDRES Félek.

WOYZECK Olyan különös csend van. Az ember a lélegzetét is visszafojtáná. – Andres!

ANDRES Mi van?

WOYZECK Mondj valamit! (A messzeségbe mered) Andres! Milyen világosság!⁴ Tűz⁵ vonul az égen, és valami robajlik, mintha kürtök ropognának. Hogy húz fölfelé! – Gyerünk! Ne nézz hátra! (Berántja a cserjésbe)

ANDRES (szünet után) Woyzeck! Hallod még?

WOYZECK Csönd van. Minden csöndes, mintha meghalt volna a világ.

ANDRES Hallod? Odabent dobolnak! Mennünk kell.

Marie gyermekével az ablakban, Margreth
Elvonul a takaródó, elől a tamburmajor⁶

MARIE (*ringatja a gyereket a karján*) Babám, figyelj! Trará-rará! Hallod? Itt jönnek!

MARGRETH Micsoda férfi, mint egy jegenye!

MARIE Úgy áll a lábán, mint egy oroszlán. (*A tamburmajor köszön*)

MARGRETH Ej, micsoda barátságos tekintet, szomszédasszony! Magánál nem szoktuk meg az ilyesmit.

MARIE (*énekel*)

A katonák de szép fiúk...⁷

MARGRETH Hogy csillog még most is a szeme.

MARIE Hát aztán! Vigye el a szemét a zsidóhoz, és glancoltassa ki vele, hátha csillog majd az is annyira, hogy kap érte két lyukas gombot.

MARGRETH Mit mond? Maga, maga lányanya! Én tisztességes nő vagyok, hanem maga! Hallja, magáról mindenki tudja, hogy a tekintetével hét bőrnadrágot is átüt!

MARIE Dög (*becsapja az ablakot*). Gyere, babám. Csak járjon a szájuk! Igaz, hogy egy kurva fia vagy, de a te becstelen kis arcod nagy örömet szerez anyádnak! Csicsijja...

(*Énekel*)

Lányom, most mi lesz veled?
Nincs férjed, csak gyereked.
Mi lenne? Elvagyok,
egész nap dalolok.
Csicsijja, kicsi fiam, juhé!
Másnak meg mi köze van?

Jancsi, fogd be a hat deresed,
adj enni újra nekik.
De zabot nem kérnek,
se vízzel nem élnek,
adj nekik jó hideg bort, juhé!
Adj nekik jó hideg bort.

Kopogtatnak az ablakon

MARIE Ki az? Te vagy, Franz? Gyere be.

WOYZECK Nem lehet. Létszámellenőrzésre kell mennem.

MARIE Mi bajod, Franz?

WOYZECK (*titokzatosan*) Megint volt valami, Marie, sok minden... Nem azt mondja-e az Írás:⁸ „És lám, akkor füst száll föl a földről, mint a kemencék füstje”?

MARIE Ember!

WOYZECK Utánam jött egészen a városig. Mi lehet az?

MARIE Franz!

WOYZECK Mennem kell! (*Elmegy*)

MARIE Ez az ember! Mint a megszállott. Rá se nézett a gyerekére. Még megbolondul ezektől a gondolatoktól. – Miért vagy olyan csöndben, kisbabám? Megijedtél? Milyen sötét lett. Olyan, mintha megvakulna az ember. Máskor mindig besüt a lámpa. (*Elmegy*) Nem bírom ki tovább! Kilel a hideg!

Bódék, lámpák, népség

ÖREGEMBER (*táncoló gyerekekkel*) [*énekel*]

Jól tudjuk, mi sem élhetünk
örökké a világban;
egyszer mindnyájan elmegyünk.

[WOYZECK] Hej! Hopp, hopp! Szegény ember, vénember! Szegény fiú! Kisgyerek!

Hé, Marie, én vigyelek? Az embernek muszáj... hogy legyen mit ennie. Bolond világ! Szép világ!

KIKIÁLTÓ (*egy bódéből*) Uraim, hölgyeim, itt látható az asztronómus ló meg a kis kanárimadarak, kedvence Európa valamennyi hatalmasságának, tagja valamennyi tudós társaságnak. Mondja jövendő. Bárakármicsoda: hány év, hány gyerek, milyen betegség, elsüti pisztoly, egy lábra áll. Minden nevelés: van neki baromi okosság vagy inkább nagyon okos baromiség, nem olyan rettenetesen buta állat ám, mint sok ember, a

tisztelt közönség leszámítva... Tessék! Kezdődik az előadás, mindjárt kezdetet vesz a *commencement commencement*-ja.⁹

Uraim! Uraim! Nézzék meg a teremtményt, ahogy Isten megalkotta: semmi, a világon semmi. És most nézzék a művészetet: két lábon jár, mente, nadrág rajta, kard az oldalán.

Nézzék a civilizáció haladását. Minden előrelép: ló, majom, kanári-madár. Katona lett a majom: egyelőre nem sok: az emberi nem legalsó foka!

Kezdődik az előadás! A kezdet kezdete következik.

LOUIS Bemenjünk?

MAGRETH Nem bánom. Biztos jó lesz. Mennyi bojt van az emberen! És az asszonyon nadrág.

4

Altiszt, tamburmajor

ALTISZT Állj, most rögtön. Látod az a nőt? Micsoda néber!

TAMBURMAJOR A betyárját. Vértesek szaporítására, tamburmajorok tenyésztésére termett.

ALTISZT Hogy fölszegi a fejét. Szinte lehúzza az a fekete haj. Micsoda súly. És a szeme, fekete...

TAMBURMAJOR Mintha gémeskútba vagy kéménylyukba néznél bele. Gyerünk, utána.

MARIE Micsoda fényesség!

WOYZECK Igen... tüzes szemű, nagy fekete macska. Hej, micsoda este!

5

A bódé belseje

KIKIÁLTÓ [*idomított lóval*] No, mutasd meg, mit tudsz! Mutasd be azt a baromi nagy okosságodat. Szégyenítsd meg az emberi társadalmat! Uraim, ez az állat, amit itt látnak; fark, négy pata – tagja valamennyi tudós társaságnak, és professzor az egyetemünkön, ahol a diákok lovagolni és rúgni tanulnak nála. – Ez volt eddig a szimpla ráció. Most vedd elő a dupla rációt. Mit csinálsz, ha dupla rációval gondolkodol? Van itt számár e művelt társaság soraiban? (*A gebe a fejét rázza*) Látják? A dupla ráció!

A fiziolómika. Úgy bizony, ez nem holmi buta állat vagy barom – ez személy. Ember, valódi állat-ember – miközben ízig-vérig barom, *une bête*.¹⁰ (*A ló illetlenkedik*) Úgy, szégyenítsd meg a társadalmat! Látják? Ez a jószág még tiszta természet, romlatlan természet! Tanuljanak tőle. De kérdezzék meg az orvost, máskülönben igen ártalmas. Hogy szólt a parancsolat? „Ember, légy természetes!”¹¹ porból, homokból, sárból lettél. Több akarsz lenni pomál, homoknál, sárnál? – Nézzék, micsoda értelem: számolni tud, de az ujjain már nem tud számolni. Miért? Éppen csak nem tudja kifejezni, nem tudja explikálni magát, elvarázsolt ember! Mondd meg az uraknak, hány óra. Hölgyek, urak, kinek van órája? Egy órát, kérem... TAMBURMAJOR¹² Órát? (*Méltóságteljesen kihúzza a zsebéből egy órát*) Itt van, uram.

MARIE Ezt meg kell nézmem. (*Felkapaszkodik az első helyre; a tamburmajor segíti*)

6

*Marie egyedül*¹³

MARIE Az a másik ráparancsolt.¹⁴ Mennie kellett. Ha! Az egyik férfi előbb-revaló a másiknál.

7

A professzor házának udvara

Lent diákok [Woyzeck és a doktor]; a professzor a padlásablakban

PROFESSZOR Uraim, fönt vagyok a tetőn, mint Dávid, amikor Bethsabét meglátta;¹⁶ de nem látok egyebet, mint a lányotthon *cul de Paris*-jait,¹⁷ ott száradnak a kertben. Uraim, itt vagyunk a fontos kérdésnél, hogy mi a viszonya a szubjektumnak az objektumhoz. Ha csak az egyik dolgot vesszük, az Isteni szerves önigenlését, a legmagasabb álláspontok egyikeben megnyilvánulva, és annak a térhez, a földhöz, a planétákhoz való viszonyait tesszük vizsgálat tárgyává, uraim, ha én ezt a macskát kidobom az ablakon: hogyan fog viselkedni ez a lény a *centrum gravitationis*hoz¹⁸ és saját ösztöneihez képest? – Hé, Woyzeck! (*Üvölt*) Woyzeck!

WOYZECK (*elkapja a macskát*) Harap, doktor úr.

PROFESSZOR Olyan gyöngéden fogja a fickó a bestiát, mintha a nagymamája volna.

WOYZECK Doktor úr, rám jött a remegés.
 DOKTOR (*egészen fölvidulva*) Ej, ej! Ez szép, Woyzeck! (*Kezét dörzsöli, átveszi a macskát*) Mit látok, uraim, a tetű egy új speciesét, igen szép species, lényegesen eltérő,¹⁹ *enfonceé*²⁰. A doktor úr... (*Nagyítót vesz elő*) Ricinus,²¹ uraim... (*A macska elszalad*) Uraim, az állatban nincs semmi tudományos érzék.
 PROFESSZOR Ricinus! Elő vele! Ide a legszebb példányokat. Kapják el a macska grabancát!
 DOKTOR Uraim, helyette valami mást láthatnak. Nézzék: ez az ember negyed éve nem eszik mást, mint borsót; figyeljék meg a hatást, nézzék csak, milyen bicegő pulzus! És a szeme!
 WOYZECK Doktor úr! Elsötétül előttem a világ! (*Leül*)
 DOKTOR Kurázi, Woyzeck! Még pár nap, és készen vagyunk. Tapintsák meg, uraim, tapintsák! (*Tapogatják a halántékát, pulzusát, mellét*) Apro-pó, Woyzeck, mozgassa csak egy kicsit az uraknak a fülét!²² Már régen meg akartam mutatni önöknek, két izom működik nála. *Allons*,²³ frissen!
 WOYZECK Jaj, doktor úr!
 DOKTOR Bestia, hát én mozgassam meg a füledet? Úgy akarsz csinálni, mint a macska? Szóval, uraim, ez amolyan átmenet a számárhoz, gyakran a női nevelés következménye, illetve az anyanyelvé is. Hány szál hajadat tépte ki már emlékül az anyád puszta gyöngédségből? Egészen kiritkult az utóbbi pár napban. Ja, a borsó, uraim!

8

Marie ül, gyereke az ölében, kezében egy tükördarab

MARIE (*nézi magát a tükörben*) Hogy csillognak a kövek! Mik is ezek? Mit mondott? – Aludj, buba! Csukd le a szemedet jó erősen! (*A gyerek elta-karja szemét a kezével*) Erősebben! Úgy, úgy, maradj szépen csöndben, különben elvisz! (*Énekel*)

Csukózz be jól, te lány,
 jön erre egy cigány,
 kézen fog, már megy is,
 Cigányországba visz.²⁴

• 112 •

(*Megint a tükörbe néz*) Biztos aranyból van! A magunkfajtának egyebe sincs, mint egy kis odúja a világban meg egy darabka tükre, mégis van olyan piros a szám, mint a nagy dámáknak a tetőtől talpig érő tükreikkel meg a szép uraságaikkal, akik a kezüket csókolgatják. De én csak egy szegény néember vagyok! (*A gyerek fölneszel*) Csitt, buba, hunyd be szemed! Itt az álomtündér, ott surran a falon. (*Végigtükröz a falon*) Csukd be gyorsan a szemedet, mert belenéz, és megvakulsz!

(*Woyzeck lép be mögötte. Marie felpattan, kezét a füléhez kapja*)

WOYZECK Mi az?
 MARIE Semmi.
 WOYZECK Valami csillog a tenyeredben.
 MARIE Fülbevaló. Találtam.
 WOYZECK Én még sose találtam így kettőt egyszerre.
 MARIE Egy olyan utolsó vagyok én?
 WOYZECK Jól van, Marie. – Hogy alszik ez a gyerek! Nyúl a kis karja alá, nyomja a szék. Gyöngyözik a homloka, lám, minden csak törődés a nap alatt, még álmunkban is verejtékezünk, mi, szegények! – Nesze, Marie, itt van megint egy kis pénz: a zsoldom meg valamicske a kapitánytól.
 MARIE Isten fizesse meg, Franz.
 WOYZECK Mennem kell. Ma este, Marie. Isten áldjon.
 MARIE (*egyedül, szünet után*) Mégiscsak egy olyan utolsó vagyok én. Legszívesebben agyonszúrnám magamat. Eh! Törődök is én a világgal! Úgyis elviszi a fene az egész emberestül, asszonyostul!

9

A kapitány, Woyzeck
A kapitány egy széken ül, Woyzeck borotválja

KAPITÁNY Lassan, Woyzeck, lassan; csak szép sorjában! Egészen elszédülök belé. S ugyan mihez kezdek majd azzal a tíz perccel, amivel ma előbb végez velem? Gondolja meg, Woyzeck: még jó harminc évig éléldegélhet, még harminc évig! Az annyi, mint háromszázhatvan hónap, és hány nap, óra, perc! Mihez fog ezzel a mérhetetlenül sok idővel? Ossa be magának, Woyzeck!

• 113 •

WOYZECK Igenis, kapitány úr.

KAPITÁNY Elszorul a szívem a világ miatt, ha az örökkévalóságra gondolok. Elfoglaltság kell, Woyzeck, elfoglaltság! Mert ami örök, az örök – igen, örök, ezt beláthatod; hanem most megint csak nem örök, csak egy pillanat az egé sz, úgy van, egy szempillantás – elborzadok, Woyzeck, ha arra gondolok, hogy a világ egyetlen nap alatt körbeforog. Micsoda időpazarlás! Mire jó ez? Woyzeck, én már nem bírok a malomkerékre nézni, mert búskomor leszek.

WOYZECK Igenis, kapitány úr.

KAPITÁNY Mindig olyan agyonhajszolt a képe, Woyzeck! Rendes ember nem vág ilyen képet, rendes ember, akinek nyugodt a lelkiismerete. – Tessék már megszólalni, Woyzeck. Milyen idő van ma?

WOYZECK Komisz, kapitány úr, komisz. A szél.

KAPITÁNY Érzem már, valami ott surran odakint; az ilyen szél úgy hat rám, mint egy egér. (*Furfangosan*) Gondolom, amolyan dél–északi?

WOYZECK Igenis, kapitány úr.

KAPITÁNY Hahaha! Dél–északi! Hahaha! Juj, de buta, förtelmesen buta. (*Elérzékenyülve*) Woyzeck derék ember, de (*méltósággal*) Woyzecknek nincs morálja! Morál azt jelenti, hogy az ember morális; érti ezt maga? Ez nagyon jó szó. Gyereke van az egyház áldása nélkül, ahogyan a nagytiszteletű garnizonlelkész úr mondja. Az egyház áldása nélkül, ezt nem én mondom.

WOYZECK Kapitány úr, a Jóisten nem aszerint néz majd a szegény féregre, áment mondtak-e rá, mielőtt csinálták. Az Úr azt mondta:²⁵ „Engedjétek hozzám a kisdedeket.”

KAPITÁNY Mit tetszik mondani? Miféle faramuci válasz ez? Egészen össze-zavar a válaszával. Mármint maga, mondom, maga...

WOYZECK Nálunk, szegényeknél, tessék elhinni, kapitány úr, pénz beszél, kutya ugat. Akinek nincs pénze... az olyanfajta tesz a morálra a világban! A magunkfajta is húsból-vérből van! Mi mindenképpen nyomorultak vagyunk, akár itt, akár a másvilágon. Ha följutunk a mennyországba, biztos, hogy nekünk kell segítenünk mennydörögni.

KAPITÁNY Ebben a Woyzeckben egy szikra erény sincs. Nem erényes ember. Hús és vér? Ha kihasalok az ablakon, mikor esett az eső, s elnézem, hogyan ugrálnak az utcán a fehér harisnyák: a mindenit neki, Woyzeck, elfog a szerethetnék! Én is húsból-vérből vagyok! Hanem az erény, Woyzeck, az erény! Hogy élném le akkor az életemet?

Mindig azt mondogatom magamnak: erényes ember vagy (*meghatottan*) – jó ember, derék ember.

WOYZECK Igenis, kapitány úr, az erény, az nálam még hibádzik. Tessék csak nézni: nekünk, egyszerű népnek, nincs erényünk, minket csak úgy elfog a természet; hanem ha úr volnék, volna órám, kalapom, bodros hajam, és tudnék szép előkelően beszélni, akkor már én is erényes akarnék lenni. Szép dolog lehet az erény, kapitány úr. De én csak egy szegény ördög vagyok.

KAPITÁNY Jól van, Woyzeck, jó ember vagy, derék ember vagy. De túl sokat gondolkodol, az nem tesz jót, azért van mindig olyan zaklatott képed. – Egészen meghatott ez a beszélgetés. Most menj szépen, és ne rohanj mindig: csak lassan, szép lassan, végig az utcán!

10

Marie, a tamburmajor

TAMBURMAJOR Marie!

MARIE (*végigméri; nyomatékosan*) Járkálj egy kicsit. – A melle, akár a bikáé; a szakálla, mint az oroszlánnak! Nincs még egy ilyen férfi! – Én vagyok a legbűszkébb nő a földön!²⁶

TAMBURMAJOR Hát még vasárnap, amikor fölteszem a nagy tollforgót, és fehér kesztyűt húzok, a kutya fáját! Mondja is mindig a herceg: „Barátom, ez aztán a legény.”

MARIE (*kötekedve*) Igazán? (*Hozzá lép*) Férfi!

TAMBURMAJOR Hanem te se vagy ám akármilyen nőszemély! A rézangyalát neki, ne alapítsunk egy jófajta tamburmajor-tenyészetet, mi? (*Átfogja*)

MARIE (*kedveszegetten*) Hagyj békén!

TAMBURMAJOR Vadmacska!

MARIE (*indulattal*) Csak nyúlj hozzám!

TAMBURMAJOR Beléd bújt az ördög?

MARIE Bánom is én! Olyan mindegy!

DOKTOR Mit tapasztalok, Woyzeck? Így állja a szavát?

WOYZECK Miért, doktor úr?

DOKTOR Láttam, Woyzeck, nyílt utcán pisál, lepisálja a falat, akár egy kutya! – Pedig napi két garast kap! Csúnya dolog ez, Woyzeck. Romlik a világ, egyre romlik.

WOYZECK De doktor úr, ha az embert előveszi a természet.

DOKTOR Előveszi, előveszi! A természet! Nem kimutattam, hogy a *musculus constrictor vesicae*²⁷ engedelmeskedik az akaratoknak? Woyzeck, az ember szabad, az emberben szabadsággá magasztosul az egyediség. – Hogy nem tudja visszatartani a vizeletét? (*Fejét csóválja, hátrattett kézzel föl-alá járkál*) Megette már a borsóját, Woyzeck? Forradalom megy végbe a tudományban, az egészet a levegőbe röpítem. *Urea 0,10*, sósavas ammónium, *hyperoxydul*...²⁸

Woyzeck, nem kell megint pisálni? Menjen csak oda félre, próbálja meg!

WOYZECK Nem tudok, doktor úr.

DOKTOR (*indulattal*) De a falat lepisálni, azt igen! Írásba adta, itt az egyezés a kezemben! Láttam, a saját szememmel láttam; éppen kidugtam az orromat az ablakon, s hagytam, hadd süssön bele a nap, a tüsszögést akartam megfigyelni. (*Hozzá lép*) Nem, Woyzeck, nem mérgeledöm; a mérég árt az egészségnek, és tudománytalan. Én higgadt vagyok, teljesen higgadt; a pulzusom, mint rendesen, hatvanat ver, és a legnagyobb hidegvérrel szólok magához. Isten ments, ki mérgeledődnék egy ember miatt! Egy emberért! Még ha egy *proteus*²⁹ döglene meg! De azért mégse kellett volna a falra pisálni.

WOYZECK Nézze, doktor úr, van úgy, hogy valakinek ilyen a jelleme, ilyen a struktúrája – a természettel másként áll a dolog: a természettel (*ropogatja az ujjait*) valahogyan úgy van, hogy is mondjam csak, példának okáért...

DOKTOR Már megint filozofálunk, Woyzeck.

WOYZECK (*bizalmasan*) Doktor úr! Látott már a doktor úr kettős természetet? Én hozzám már egy rettentő hang beszélt³⁰ olyankor, mikor delelőn áll a nap, és az egész világ olyan, mintha lángba borulna mindjárt!

DOKTOR Woyzeck. Aberratiója van.

WOYZECK (*az orrára teszi az ujját*) A tapló, doktor úr, a tapló. Ott a titok nyitja. Láttam már, milyen alakzatokban nő a földön a tapló? Ha valaki azt ki tudná silabizálni!

DOKTOR Woyzeck, szintiszta *abberatio mentalis partialisa*³¹ van, második species,³² szépen kifejlődve. Pótléket kap, Woyzeck! Második species: rögeszmés, egyébként józan értelmi állapotban. – Még mindig rendesen végzi a dolgát? Borotválja szépen a kapitányát?

WOYZECK Igenis.

DOKTOR Eszi szépen a borsóját?

WOYZECK Mindig rendesen, doktor úr. A menázsipényt³³ az asszony kapja.

DOKTOR Végzi a szolgálatát?

WOYZECK Igenis.

DOKTOR Határozottan érdekes kázus. Woyzeck, kísérleti alany, pótléket kap, ha jól viselkedik! Mutassa csak a pulzusát. Úgy.

KAPITÁNY Doktor úr, a lovak valósággal szorongással töltenek el, ha arra gondolok, hogy a szegény bestiáknak gyalog kell járni. Ne rohanjon úgy, doktor úr! Ne evezzen úgy a botjával a levegőben! Halálra hajsolja magát! Rendes ember, akinek tiszta a lelkiismerete, nem megy ilyen gyorsan. Rendes ember... (*Elcsúpi a doktort a botjánál fogva*) Doktor úr, engedje meg, hogy megmentsek egy emberéletet! Olyan nehéz a szívem, doktor úr, úgy rám fekszik valami bánat, sírnom kell, ha meglátom a fogason a kabátom.

DOKTOR Hm. Puffadt, hájas, a nyaka vastag: apoplektikus alkat.³⁴ Úgy bizony, kapitány úr, egykettőre kaphat egy jó *apoplexia cerebralist*;³⁵ de az is lehet, hogy csak féloldalt kap, és akkor csak a fél oldala lesz hűdéses, vagy jobb esetben csak az agyműködése bénul meg, s úgy vegetál tovább: körülbelül ezek a kilátásai a következő hetekre. Egyébként biztosíthatom róla, egyike az érdekesebb eseteknek, s ha Isten is úgy akarja, hogy a nyelve félig megbénuljon, halhatatlan kísérleteket fogunk végezni.

KAPITÁNY Doktor úr, ne ijesztgessen! Hiszen voltak már akik ijedtükben meghaltak, tisztán-pusztán csak ijedtükben. – Már látom az embereket,

cilinderrel a kezükben: jó ember volt – mondogatják majd –, jó ember...

Ördögadta halálmadara!

DOKTOR (*elébe tartja a kalapját*) Mi ez, kapitány úr? Üres kobak!

KAPITÁNY (*feltartja az egyik ujját*) Mi ez, doktor úr? Egy! Együgyűség.³⁶

DOKTOR Ajánlom magamat, igen tisztelt marsmajster úr.

KAPITÁNY Hasonlóképpen, nagyra becsült halálmadár úr.

[*elválnak, Woyzeck jön, sietne tovább*]

Hé, Woyzeck, hova robog itt mellettünk? Megálljon csak egy szóra, Woyzeck! Úgy rohángál itt a világban, mint egy nyitott borotva, az ember megvágja vele magát: úgy lohol, mintha egy regement kozákok kellene megborotválnia, és negyedórával azután fölakasztaná az utolsó szőrszála. Hanem ami a hosszú szakállt illeti – mit is akartam mondani?

A hosszú szakáll, Woyzeck...

DOKTOR Hosszú szakáll az állon... Már Plinius megmondta:³⁷ le kellene szoktatni róla a katonákat, a, a...

KAPITÁNY (*folytatja*) Hohó, a hosszú szakáll! Hogy lehet az, Woyzeck, hogy még nem talált szakállszórt a tényérjében? Hehe, ugye ért engem? Egy férfinak a szőrszálát, egy árkászét, egy altiszt szakállszőrét, egy... egy tamburmajorét? Mi, Woyzeck? De hát derék asszonya van ám magának. Magával az nem eshet meg, ami mással.

WOYZECK Igenis. Mit akar mondani a kapitány úr?

KAPITÁNY Milyen képet vág a fickó!... Most talán éppenséggel nem is a levesben, hanem ha siet, és körülszimatolja a házat, talán valakinek az ajkán is talál egy szőrszálát. Valakinek az ajkán, Woyzeck – én is éreztem valaha, mi a szerelem, Woyzeck. Nocsak, fickó, fehér lett, mint a kréta!

WOYZECK Kapitány úr, én csak egy szegény ördög vagyok, és nincs egyebem a világon. Kapitány úr, ha tréfál...

KAPITÁNY Én, tréfálok? Hogy én veled tréfálok, fickó!

DOKTOR A pulzust, Woyzeck, a pulzust! Alacsony, kemény, akadozó, szabálytalan.

WOYZECK Kapitány úr, pokolforró a föld – de nekem, mint a jég, mint a jég... hideg a pokol. Fogadjunk: lehetetlen! Némber! Némber! Lehetetlen!

KAPITÁNY Fickó, akarsz... akar egypár golyót a kobakjába? Majd felnyár-

sal a szemével, pedig a javát akarom, hiszen jó ember, derék ember ez a Woyzeck.

DOKTOR Arcizmok merevek, feszültek, néha ránganak. Tartása izgatott, feszült.

WOYZECK Megyek. Sok minden lehetséges. A némbér! Sok minden lehetséges. – Szép időnk van, kapitány úr. Tessék csak nézni, milyen szép, szilárd, szürke az ég; az embernek kedve támad rá, hogy belevágjon egy kampósszöget, és rákösse magát, éppen csak a kis gondolatjel miatt, amely az Igen és a Nem, az Igen és a Nem³⁸ között van. Igen és Nem, kapitány úr? A Nem a vétkes az Igenben, vagy az Igen a Nemben? El fogok gondolkodni rajta. (*Nagy léptekkel elmegegy, előbb lassan, aztán egyre gyorsabban*)

DOKTOR (*utána iramodik*) Fenomenális! Woyzeck, pótlék!

KAPITÁNY Egészen megszedülök az emberektől. Hogy rohannak! A hosszú legény szedi a lábát, mintha egy pókláb árnyéka szaladna, a kis köpcös meg poroszkál utána. A hosszú a villám, a kicsi a dörgés. Haha, a nyomában. Az ilyesmi nincs ínyemre!³⁹ A jó ember hálás, szereti az életét, a jó emberben nincs kurázsni, nincs; a gazemberben bezzeg! Én csak azért mentem a háborúba, hogy megerősödjön bennem az életszeretet... Innen a kurázsnihoz, mik jutnak az ember eszébe? Grotesz, grotesz!

13

Marie, Woyzeck

WOYZECK (*mereven néz a nőre, és a fejét rázza*) Hm! Semmit nem látok, semmit nem látok. Ó, látni kéne, az kéne, hogy meg lehessen fogni marokra.

MARIE (*megfélemedve*) Mi bajod, Franz? – Megvesztél, Franz.

WOYZECK Bűn, kövér, vastag bűn. (Úgy búzlik, hogy ki lehetne füstölni vele az égből az angyalokat!) Piros a szád, Marie. Nincs rajta hólyag? Isten veled, Marie, szép vagy, mint a bűn – hogy lehet ilyen szép a halálos bűn?

MARIE Félrebeszél, Franz.

WOYZECK Az ördögbe! – Itt állt? Így? Így?

MARIE Míg a nap hosszú, s a világ vén, sok ember állhat egy helyen, egyik a másik után.

WOYZECK Láttam!

MARIE Sokat láthat, akinek két szeme van, s nem vak, és ráadásul a nap is süt.

WOYZECK Majd meg[látod]!

MARIE (*szemtelenül*) Na és?

14
Őrszoba
Woyzeck, Andres

ANDRES (*énekel*)

Kocsmárosné cselédje kint
a kertben üldögél megint,
a kertben ülve várja...⁴⁰

WOYZECK Andres!

ANDRES Na?

WOYZECK Szép idő van.

ANDRES Olyan vasárnapi. Zene szól a városon kívül. Az asszony nép mind odakint van már; csak úgy gőzölnek az emberek; hömpölyög a tömeg!

WOYZECK (*nyugtalanul*) Tánc van, Andres, táncolnak!

ANDRES A Pejκόban meg a Csillagban.

WOYZECK Tánc! Tánc!

ANDRES Felőlem. [*Énekel*]

A kertben ülve várja,
mikor harangoznak deket,
ott vár a katoná – ákra.

WOYZECK Andres, nem nyughatom.

ANDRES Bolond!

WOYZECK Ki kell mennem. Forog velem a világ. Milyen forró a keze. A keserves mindenit, Andres!

ANDRES Mit akarsz?

WOYZECK Elmenni.

ANDRES Egy ilyen utolsóval.

WOYZECK Ki kell mennem, olyan hőség van idebent.

15

Kocsma

Az ablakok tárva. Tánc. A kocsma előtt padok

Legények

ELSŐ MESTERLEGÉNY (*énekel*)

Rajtam egy kölcsöning,
az is vacak,
dől lelkemből a pálinkaszag...

MÁSODIK MESTERLEGÉNY Testvér, üssek neked lyukat a természetben pusztára barátságból? Lyukat akarok ütni a természetbe! Én is legény vagyok ám a gáton – hadd verék agyon minden bolhát rajta!

ELSŐ MESTERLEGÉNY Dől lelkemből, dől lelkemből a pálinkaszag. – Még a pénz is az enyészet martaléka lesz! Nefejejcsem, hogy is lehet a világ ilyen gyönyörű! Testvér, egy esővizet hordót tele kell bögnöm! Tudjátok, mit szeretnék? Ha az orrunk pálinkás butykos volna, és nyakon önthetnék vele egymást.

Woyzeck az ablakhoz áll. Marie és a tamburmajor táncolnak el előtte, de nem veszik észre

A TÖBBIEK (*karban*)

Egy pfalzi nagy vadász,
zöld erdőn nyargal át:
Halló-halihó, vadászni jó
zöld réten szerteszét,
vadászni gyönyörűség!⁴¹

MARIE (*tánc közben*) Még jobban, még jobban...

WOYZECK (*elfúlva*) Még jobban... még jobban! (*Hevesen felszökken, s visszahanyatlik a padra*) Még jobban, még jobban! (*Öklével a tenyerébe csap*) Csak forogjatok, hemperegjete! Miért nem oltja ki az Isten a napot,⁴² hogy üzekedve egymásba gabalyodna minden, férfi és asszony, ember és barom? Ezt meri, világos nappal, szemünk láttára, mint kézen a legyek! – Nőstény! Forró, forró az asszony! – Még jobban, még jobban!

(Főlegyenesedik) Hogy tapogatja a testét a fickó! Fogja, fogdossa – ahogyan én az elején.

ELSŐ MESTERLEGÉNY (egy asztal tetejéről prédikál)⁴³ Mindazonáltal, ha egy vándor az idő árja fölé hajol, vagy pedig magában felelget az isteni bölcsességre, s így szól önmagához: miért van az ember? Miért van az ember? – Bizony, bizony, mondom néktek:⁴⁴ miből élne a paraszt, a kádár, a cipész vagy az orvos, ha Isten nem teremtett volna embert? Miből élne a szabó, ha Isten nem ojtotta volna bele az emberbe a szemérmét, s miből a katona, ha az Úr nem ülteti belé az emberbe annak a szükségét, hogy agyoncsapassa magát? Ezért hát ne kétségeskedjete;⁴⁵ igen, igen, csupa kellemes és finom dolog, de minden csak hiúság⁴⁶ a földön, még a pénz is az enyészet martaléka lesz. Végezetül, szeretett hallgatóim, pisáljunk keresztbe, hogy egy zsidó kimúljon tőle!⁴⁷

16

Szabad térség

WOYZECK Még jobban! Még jobban! Csitt, zene! (A földön fülel) Hé! Mit mondtok? Hangosabban! hangosabban! Szúrd le... szúrd le a szuka farkast? Szúrd le... szúrd le a szuka farkast! – Hogy én? Muszáj? – Itt is azt hallom? – A szél is azt súgja? – Egyre csak ezt hallom, még jobban, még jobban: szúrd le! Szúrd le!

17

Éjszaka

Andres és Woyzeck közös ágyban

WOYZECK (rángatja Andrest) Andres! Andres! Nem tudok aludni. Ha lehunynom a szememet, egyre ott forog előttem, s hallom a hegedűket, még jobban, még jobban. Aztán valaki szól a falból. Nem hallod?

ANDRES Ej, hadd táncoljanak. Isten őrködjék felettünk. Ámen. (Újra elalszik)

WOYZECK És mintha kés villanna a szememben...

ANDRES Igyál egy kis snapszot, keverj bele port, az lenyomja a lázat.

• 122 •

18

*Kaszárnyaudvar*⁴⁸

WOYZECK Nem hallottál semmit?

ANDRES Itt ment el egy cimborájával.

WOYZECK Valamit mondott!

ANDRES Honnét tudod? Minek mondjam. Hát, nevetett, aztán azt mondta: „Pompás nőszemély! Micsoda combja van! Feszés mindene!”

WOYZECK (hidegen) Úgy. Ezt mondta? Hát miről álmodtam az éjjel? Nem egy késről? Micsoda bolond álmaim vannak.

ANDRES Hová, pajtás?

WOYZECK A tiszt uramnak, borért. – Hanem, Andres, páratlan lány volt, annyi szent!

ANDRES Volt? Kicsoda?

WOYZECK Semmi. Isten áldjon. (El)

19

Kocsma

Tamburmajor, Woyzeck, népek

TAMBURMAJOR Én aztán férfi vagyok! (Mellére vág) Férfi, mondom. Kinek nem tetszik ez? Maga a berúgott Atyaúrsten legyen, aki belém akar kötni! Különben beleverem az orrát a segge lukába! Különben... (Woyzeckhez) Hé, fickó, igyál! Bárcsak csupa snapsz volna a világ, színig snapsz az egész... Igyál, fickó!

WOYZECK (fütyül)

TAMBURMAJOR Hé, te kófic, kihúzzam a nyelvedet a torkodból, és a nyakad köré tekerjem? (Dulakszanak, Woyzeck alulmarad) Hagyjak még egy vénasszonyfingnyi szuszt a gigádban? Hagyjak? (Woyzeck kimerülten, reszketve ül egy padra)

TAMBURMAJOR Most aztán nekifújhatja magát, mint a pocokos béka.

Nekem a snapsz az élet,
az hozza a kurázsit!

• 123 •

EGY VENDÉG Ez is megkapta a magáét.
EGY MÁSIK Vérzik.
WOYZECK Csak várjuk ki a sorját.

20
Woyzeck, a zsidó

WOYZECK Nagyon drága ez a pisztoly.
ZSIDÓ Nü, mi lesz, elviszi vagy nem?
WOYZECK Mibe kerül ez a kés?
ZSIDÓ Ez? Mint a beretva... A nyakát akarja elvágni vele? Nü, mi az? Én is adom olyan olcsón, mint más... tessék, haljon meg olcsón, de ingyen azért mégse. Most mi van? Nagyon jutányos áron halhat meg.
WOYZECK Ez másra is jó, nemcsak kenyeret szelni...
ZSIDÓ Két garas.
WOYZECK Nesze! (*Elmegy*)
ZSIDÓ Nesze. Mintha semmit se érne. Pedig az is pénz. – A senkiházi!

21
Marie, a gyerek, a bolond

MARIE (*a Bibliát lapozgatja*) „És hazugság nem találatott⁴⁹ az ő szájában”... Istenem! Istenem! Ne látogass meg! (*Tovább lapoz*) „A farizeusok pedig akkor⁵⁰ egy asszonyt vivének hozzá, akit házasságtörésen kaptak vala, és a középére állíták azt. – Jézus pedig monda neki: Én nem kárhoztatlak. Menj és többé ne vétkezzél.” (*Összezsapja a kezét*) Istenem! Istenem! Nem tudok! – Istenem, csak annyit adj, hogy imádkozni tudjak. (*A gyerek hozzásimul*) Ez a gyerek is, mintha törrel hasogatnák a szívemet. [*Karhoz*] Menjete! A kicsi felhevül a napon!
BOLOND (*fekszik, s az ujjain mesél magának*) Ez a király, ennek aranykorona van a fején... Holnap elhozom a királyné asszony kis királyfiát... Gyere, májas hurka, mondja a véres hurka... (*Fogja a gyereket, és elcsendesedik*)
MARIE A Franz nem jött tegnap se, ma se. Milyen hőség lett itt. (*Kinyitja az ablakot*) – „És megállván hátul az ő lábainál,⁵¹ sírva, könnyeivel kezdé öntözni az ő lábait, és fejének hajával törle meg, és megkené illatos

kenettel”... (*Mellét veri*) Minden halott! Megváltó! Megváltó! Hogy megkenném a lábadat illatos kenettel.

22
Kaszárnya⁵²
Andres. Woyzeck a holmiját rakosgatja

WOYZECK Ez a mellény nem az egyenruhához való, Andres, elviheted.
ANDRES (*dermedten mindenre csak azt feleli*) Igen.
WOYZECK A kereszt meg a gyűrű a húgomé.
ANDRES Igen.
WOYZECK Egy szentképem is van még, két szív rajta, csupa arany, az édesanyám Bibliájában volt, rá van írva:

Szenvedésem nyereség,
áldozatként jut eléd,
mint tested, Uram, vérző sebek,
kín tépje egyre szívemet.⁵³

Az anyám már csak azt érzi, ha a nap rásüt a kezére. No de mindegy.
ANDRES Igen.
WOYZECK (*papírost húz elő*) Friedrich Johann Franz Woyzeck, felesküdtött lövész, 2. ezred, 2. zászlóalj, 4. század: született július 20-án, Gyümölcsoltókor.⁵⁴ – Ma tehát harmincéves hét hónapos és tizenkét napos vagyok.
ANDRES A végén kórházba visznek. Szegény komám, igyál egy kis snapshot, tégy bele port, az lehúzza a lázat.
WOYZECK Bizony, Andres, mikor az asztalos összegyűjti a forgácsot, senki nem tudja, kinek a feje nyugszik majd rajta.⁵⁵

KISLÁNYOK (énekelnek)

De fényes Gyertyaszentelő,
minden kalász virul.
A nép ma párban felvonul,
teli az utca velük:
a fúvósok elöl,
aztán a hegedűk.
Piros harisnya...

ELSŐ GYEREK	Nem szép.	MÁS GYEREKEK (felváltva)
MÁSODIK GYEREK	Neked semmi se jó!	közbeszólnak)
ELSŐ GYEREK	Mit kezdte el először?	Miért?
MÁSODIK GYEREK	Azt nem tudom.	Csak.
ELSŐ GYEREK	Énekeljünk!	Miért csak?
GYEREKEK	Mariecska, énekelj te nekünk valamit!	
MARIE	Gyertek ide, kicsibéim.	

Pereg, peregj rózsafüzér.
Heródes király, hogy...⁵⁶

Nagyanyó, mesélj!

NAGYANYÓ Volt egyszer, hol nem volt,⁵⁷ volt egy szegény gyerek, nem volt annak se apja, se anyja, mind meghaltak, nem volt annak senkije a világon. Mind meghaltak, ő meg útnak indult, s kereste őket éjjel-nappal. És mert a földön egy árva lelket sem talált többé, hát föl akart menni az égbe, s a hold olyan barátságosan pislogott le rá. És ahogy végre odaért a holdhoz, hát látja, tisztára reves fa az egész. S akkor továbbment a naphoz, s ahogy odaért, látja, hogy nem más, csak egy elhervadt napraforgóvirág. Aztán ahogy a csillagokhoz ért, csupa aranylegyecske volt, oda voltak tűzdelve, mintha tövisszúró gébics tűzdelte volna őket a kőkénybokorra. És amikor újra vissza akart menni a földre, a föld se volt már más, mint egy fölborult fazék. Akkor aztán igazán egyes-egyedül

volt, és leült, és elkezdett keservesen sírni, és még most is ott ül, és még most is egyes-egyedül van.

WOYZECK (megjelenik) Marie!

MARIE (ijedten) Mi van?

WOYZECK Menjünk, Marie, itt az ideje.

MARIE Hová?

WOYZECK Hát tudom én?

MARIE Szóval arrafelé kell menni a városba.⁵⁸ Sötét van.

WOYZECK Maradj még. Gyere, ülj le.

MARIE Mennem kell már.

WOYZECK Csak nem járod sebesre a lábad?

MARIE Milyen vagy!

WOYZECK Tudod-e, mennyi ideje, Marie?

MARIE Pünkösdkor lesz két éve.

WOYZECK Hát azt tudod-e, meddig tart még?

MARIE Mennem kell, már leszáll az estharmat.

WOYZECK Fázol, Marie? Pedig olyan meleg vagy. Milyen forró szád van!

Forró, forró ringyóleheleted, mégis a mennyországot odaadnám érte, hogy még egyszer megcsókoljam! – Ha az ember kihűlt, nem fázik többé.

A hajnali harmattól már nem fogsz fázni.

MARIE Mit mondasz?

WOYZECK Semmit. (Hallgatnak)

MARIE Milyen vörösén kel a hold.⁵⁹

WOYZECK Mint egy véres penge.

MARIE Mit akarsz? Olyan sápadt vagy, Franz! – Franz, ne, várj... Az istenért, se...! Segítség!

WOYZECK Nesze, tessék... itt van! Nem bírsz meghalni? Így! így, ni! – Ha, még rángatózik; még most se, még most se? Még mindig? ... (Újra belé szűr) – Meghaltál? Meg! Meg! (Emberek jönnek, elfut)

ELSŐ Állj!

MÁSODIK Hallod? Csönd. Ott!

ELSŐ Hu! Ott! Milyen hang!

MÁSODIK A víz, az hív: már régen nem fulladt belé senki. Gyerünk innét, nem jó ezt hallani.

ELSŐ Most megint! – Mintha valaki haldokolna.

MÁSODIK Kísérteties. Olyan párás, minden csupa köd, szürkesség – és zúgnak a bogarak, mintha harangok repedeznének. Gyerünk.

ELSŐ Nem, ez túl érthető, túl hangos! Ide föl! Gyere!

WOYZECK Táncoljatok mind, még jobban! Izzadjatok, bűdösödjetek! Egyszer úgyis mindnyájatokat elvisz. (Énekel)

Kocsmárosné cselédje kinn
a kertben üldögél megint,
a kertben ülve várja,
mikor harangoznak deket,
úgy vár a katonákra.

(Táncol) Jól van, Käthe, ülj ide! Melegem van, hű, de melegem. (Leveti a zubbonyát) Így van ez már, az egyik nőt elviszi, a másikat futni hagyja az ördög. De forró vagy, Käthe! Miért? Te is kihúlsz majd! Légy okos. – Tudsz énekelni?

KÄTHE (énekel)

Én Sváországba nem megyek,
és hosszú szoknyát sem veszek,
mert hegyes cipő, viganó⁶⁰
cselédnek nem való.⁶¹

WOYZECK Nem, nem, hagyd a cipőt, a pokolba meztéláb is elérünk.

KÄTHE (énekel)

Pfuj, drágám, ezt már nem szabad,⁶²
tedd el a pénzt, aludj magad.

WOYZECK Igaz, nem kellett volna összevéreznem magamat.

KÄTHE Mutasd, mi van a kezeden.

WOYZECK Nekem?

KÄTHE Vér! Piros vér! (Köréjük gyűlnek)

WOYZECK Vér? Vér?

KOCSMÁROS Huuuu... Vér!

WOYZECK Alighanem megvágtam magam itt a jobb kezemen.

KOCSMÁROS De akkor hogy lett véres a könyöke?

WOYZECK Abba töröltem.

KOCSMÁROS Mi? A jobb kezét a jobb könyökébe? Ügyes!

BOLOND Akkor az óriás azt mondta: „Emberszagot érzek! Emberszagot érzek. Phú! Már bűzlik!”

WOYZECK A fenébe, mit akartok? Mi közötök hozzá? Helyet, vagy akit elsőnek érek... A fenébe! Azt hiszitek, megölttem valakit? Gyilkos vagyok? Mit tátjátok a szátokat? Nézzétek magatokat! Félre az útból! (Kiszalad)

WOYZECK A kés? Hol a kés? Otthagytam. Elárul! Közelebb, még közelebb! Miféle hely ez? Mit hallok? Valami moccan. Csönd. – Itt a közelben. Marie? Hé, Marie! Csönd. Minden csöndes. (Miért vagy olyan sápadt, Marie? Miféle vörös zsinór az ott a nyakadon? Kinél szolgáltad meg a bűneiddel a nyakravalódat? Fekete voltál tőle, fekete! Én sápasztottalak meg? Miért lóg olyan kócosan a hajad? Ma nem fontad be copfba?)⁶³ Itt hever valami! Hideg, nyirkos, csöndes. El innen. A kés, megvan a kés? Igen! Emberek – ott. (Elfut)

WOYZECK *Úgy, oda... (Beledobja a kést)* Elmerül a sötét vízben, mint a kő.
 A hold olyan, mint egy véres penge. Hát az egész világ ki akarja fecsegní?
 – Nem, nem jó, nagyon elől van, ha fürdenek benne... *(Bemegy a tóba, messzebbre hajtja)* Úgy, most jó... De nyáron, ha kagylót szednek? Á, belepi a rozsdá, ki ismerne rá? – Bár összetörtem volna! – Véres vagyok még? Meg kell mosakodnom. Itt is egy folt, amott is.⁶⁴

ELSŐ Menjünk. Mariecska...
 MÁSDIK Mi van?
 ELSŐ Nem tudod? Már mindenki kiment. Odakint fekszik egy nő.
 MÁSDIK Hol?
 ELSŐ Balra a sáncon túl a kiserdőben, a vörös keresztnél.
 MÁSDIK Gyerünk, hogy még lássunk valamit. Mielőtt behozzák.

KARL [A BOLOND] *(a gyereket az ölében tartja)* Ez beleesett a vízbe⁶⁷ – ez beleesett a vízbe, nem, ez beleesett a vízbe ...
 WOYZECK Kisfiam, Christian...
 KARL *(mereven nézi)* Ez beleesett a vízbe.
 WOYZECK *(meg akarja csókolni a gyereket, de az elfordul tőle, és ordítani kezd)* Úristen!
 KARL Ez beleesett a vízbe.
 WOYZECK Christianka, kapsz egy lovas katonát, gyia, gyia. *(A gyerek védekezik. Karlnak)* Nesze, vegyél neki egy lovas katonát...
 KARL *(mereven nézi)*
 WOYZECK Hoppla! Hoppla! Gyí!
 KARL *(ujjongva)* Hoppla! Hoppla! Gyí! Gyí! *(Elfut a gyerekekkel)*

[TÖRVÉNYSZOLGA] Jó gyilkosság, valódi gyilkosság, szép gyilkosság, olyan szép, amelyet csak kívánhat magának az ember, már rég nem volt dolgunk ilyennel.

WOYZECK

TELJES SZÖVEGANYAG
A KELETKEZÉS SORRENDJÉBEN

[ELSŐ RÉSZVÁZLAT]

1,1

Bódé, népség

KIKIÁLTÓ (*egy bódé előtt*) Uraim! Uraim! Nézzék meg a teremtményt, ahogy Isten megalkotta: semmi, a világon semmi. És most nézzék a művészetet: két lábon jár, mente, nadrág rajta, kard az oldalán. Hoó! Pukedlizzél. Derék. Adj puszt! (*trombitál*) Michel muzikális. És most nézzék, uraim, az asztronómus lovat és a kis kanárimadakat. Valamennyi koronás fő kedvence. Kezdődik az előadás! A kezdet kezdete következik. Mindjárt jön a *commencement commencementj-a!*

LOUIS⁶⁹ Bemenjünk?

MAGRETH⁷⁰ Nem bánom. Biztos jó lesz. Mennyi bojt van az emberen! És az asszonyon nadrág.

1,2

A bódé belseje

KIKIÁLTÓ [*idomított lóval*] No, mutasd meg, mit tudsz! Mutasd be azt a baromi nagy okosságodat. Szégyenítsd meg az emberi társadalmat! Uraim, ez az állat, amit itt látnak; farok, négy pata – tagja valamennyi tudós társaságnak, és professzor az egyetemünkön, ahol a diákok lovagolni és rúgni tanulnak nála. – Ez volt eddig a szimpla ráció. Most vedd elő a dupla rációt. Mit csinálsz, ha dupla rációval gondolkodol? Van itt számár e művelt társaság soraiban? (*A gebe a fejét rázza*) Látják? A dupla ráció! A fiziolómika. Úgy bizony, ez nem holmi buta állat vagy barom – ez személy. Ember, valódi állat-ember – miközben izig-vérig barom, *une bête*. (*A ló illetlenkedik*) Úgy, szégyenítsd meg a társadalmat! Látják? Ez a jószág még tiszta természet, romlatlan természet! Tanuljanak tőle. De kérdezzék meg az orvost, máskülönben igen ártalmas. Hogy szólt a parancsolat? „Ember, légy természetes!”, porból, homokból, sárból lettél. Több akarsz lenni pornál, homoknál, sárnál? – Nézzék, micsoda értelem: számolni tud, de az ujjain már nem tud számolni. Miért? Éppen csak nem

tudja kifejezni, nem tudja explikálni magát, elvarázsolt ember! Mondd meg az uraknak, hány óra. Hölgyek, urak, kinek van órája? Egy órát, kérem...

ALTISZT Órát? (Méltóságteljesen kihúzza a zsebéből egy órát) Itt van, uram.
MAGRETH Ezt meg kell nézнем. (Felkapaszkodik az első helyre; a tambur-
major segíti)
ALTISZT +*

[félbemaradt kezdemény, a hátralévő negyed oldal üres]

1,3
Magreth egyedül

MAGRETH Az a másik ráparancsolt. Mennie kellett. Ha! Az egyik férfi előbbrevaló a másiknál.

[a jelenet minden jel szerint véletlenül törölve a következő jelenet törlése közben]

1,4
Kaszárnyaudvar
Andres, Louis

ANDRES (énekel)

Kocsmárosné cselédje kint
a kertben üldögél megint,
a kertben ülve várja,
mikor harangoznak deket,
ott vár a katonákra.

LOUIS Jaj, Andres, nem nyughatom.
ANDRES Bolond!

*A + jel a kéziratban nem egyértelműen kiolvasható szövegrészeket jelöli.

LOUIS Mit tudsz te? De csak mondjad.
ANDRES Na?
LOUIS Mit képzelsz mégis, miért vagyok itt?
ANDRES Mert szép idő van, és ma tánc lesz.
LOUIS El kell mennem, látnom kell!
ANDRES Mit akarsz?
LOUIS Kimenni!
ANDRES Te nyughatatlan. Amiatt az utolsó miatt...
LOUIS Mennem kell.

[a jelenet törölve, átdolgozva a 3,10-ben]

1,5
Kocsmá
Az ablakok tárva. Tánc.
A padon a kocsmá előtt

LOUIS (leselkedik az ablakon) Ez – és ő! (Reszketve leül. Megint odamegy az ablakhoz.) Hogy csinálják! Úgy, hemperegjete csak egymáson! És ő meg: még jobban, még jobban!
A BOLOND Phú! Érzik a szag.
LOUIS Igen, érződik! Milyen vörös, milyen vörös az arca! Hogyhogy máris érzik a szaga? Karl, mit szimatolsz úgy?
A BOLOND Vér, vérszagot érzek.
LOUIS Vér? Mért borul el a tekintetem? Miért látok mindent vörösnek? Olyan, mintha tengernyi vérben hemperegnének, egymáson, mindenki! Ha, vörös tenger!

[a jelenet törölve, átdolgozva a 3,11-ben]

1,6
Szabad térség

LOUIS Még! jobban! – Még jobban! – Zimm, zumm! Húzzák a hegedűk, fújják a fúvósok. –Még jobban! Még jobban! Mi szól ott? A föld alól, ott, egészen halkán, valami. (*Lehajol.*) Szű... szúrd. Szúrd le Woyzeckét.⁷¹ Szúrd le, szúrd le Woyzeckét! Mindig W[oyzeckét]! Ezt sziszegi, ezt nyüszíti, ez dörög.

[a jelenet törölve, átdolgozva a 3,12-ben]

1,7
Szoba
Louis, Andres

ANDRES Hé!
LOUIS Andres!
ANDRES (*álmában mormol*)
LOUIS Hé, Andres!
ANDRES Na, mi van?
LOUIS Nem lelek nyugtot, egyre csak azt hallom, ahogy húzzák és ropják; még jobban! még jobban! És amikor lehunyam a szememet, mindig megvillan valami, egy nagy, széles kés, ott hever egy asztalon az ablak alatt egy sötét utcában, és egy öregember ül az asztal mögött. És a kés folyton itt van a két szemem között.
ANDRES Aludj, te bolond.

[a jelenet törölve, átdolgozva a 3,13-ban]

1,8
Kaszárnyaudvar

LOUIS Nem hallottál semmit?
ANDRES Itt ment el egy cimborájával.
LOUIS Valamit mondott!

ANDRES Honnét tudod? Minek mondjam. Hát, nevetett, aztán azt mondta: „Pompás nőszemély! Micsoda combja van! Feszes mindene!”
LOUIS (*hidegen*) Úgy. Ezt mondta? Hát miről álmodtam az éjjel? Nem egy késről? Micsoda bolond álmaim vannak.
ANDRES Hová, pajtás?
LOUIS A tiszt uramnak, borért. – Hanem, Andres, páratlan lány volt, anynyi szent!
ANDRES Volt? Kicsoda?
LOUIS Semmi. Isten áldjon. (*El*)

1,9
A tiszt, Louis

LOUIS (*egyedül*) Mit mondott? Igen? – Majd meglátjuk, mi lesz a vége.

[a jelenet törölve, valószínűleg véletlenül, a következő jelenet törlése közben]

1,10
Kocsma
Borbély, altiszt

BORBÉLY

Ó, lányom, édes lányom,
elment az eszed,
hogy holmi fuvarosokkal
magad elviteted?

Mire nem képes a Jóisten? Mire? Meg nem történtté tenni, ami megtörtént. Hahaha! – Ez már csak így van, és jó, hogy így van. De a jónál van jobb is. (*Énekel*)

Nekem a snapsz az élet,
az hozza a kurázsit...

És a rendes embernek kedves az élete, és akinek kedves az élete, abban nincs kurázi; az erényes emberben nincs kurázi. Kurázi a gazemberben van!

ALTISZT (*méltósággal*) Megfeledekzik magáról, egy bátor ember jelenlétében...

BORBÉLY Én nem úgy mondtam ezt, hogy bárkire is vonatkoztattam. Én nem úgy beszélek, hogy közben tekintettel vagyok, ahogy a franciák szokták. És szép volt uraságodtól. – De kurázi a gazemberben van!

ALTISZT A kutyafejét! Te törött borbélytányér, te állott szappanhab! A vizeletemet itatom meg veled, lenyeletem veled a borotvát!

BORBÉLY Uraságod nagyon igazságtalan. Hát úgy értettem én, mondtam én egy szóval is, hogy uraságodban van kurázi? Uram, hagyjon nekem békét! Én a tudományt szolgálom. Én fél guldent kapok minden héten – ha uraságod agyon nem csap – máskülönben éhen halok. Én egy *spinosa pericyclida*⁷² vagyok; S alakú görbület van a gerincemben. Én egy eleven csontváz vagyok, mindenki rajtam folytat tanulmányokat. – Mi az ember? Csont! Por, homok, sár. Mi a természet? Por, homok, sár. De az emberek buták, buták. Muszáj, hogy barátok legyünk. Ha nem volna bennem kurázi, nem lenne tudomány; nem volna természet, se amputáció, se exartikuláció.⁷³ Mi az, a karom, a húsom, csontok, az ereim? Mi az a sár? Hol a titok nyitja: a sárban? Ha hagyom, hogy levágják így a karomat; nem, az ember egoista; de vágnak, döfnek, szúrnak bele, így, most. Muszáj, hogy legyünk! Barátok. Meg vagyok hatódva. Tudja, mit szeretnék? Ha az orrunk pálinkás butykos volna, és nyakon önthetnénk vele egymást. Jaj, de szép is a világ! Barátaim! Barátom! A világ! (*Elérzékenyülve*) Nézze, hogy bukkan elő a felhők közül a nap! Olyan, mint egy felborult bili. (*Sír*)

[a jelenet törölve, nincs átdolgozva a későbbiekben, onnan, hogy „meg vagyok hatódva”, egyes részek átolvadnak a MESTERLEGÉNYbe a 3,11-ben]

1,11

Kocsma

Louis a kocsmá előtt ül

Emberek mennek ki

ANDRES Te mit csinálsz itt?

LOUIS Hány óra van?

ANDRES –

LOUIS Szóval még csak annyi? Gyorsabban is múlhatna az idő. Azt szeretném, ha már holnapután este lenne.

ANDRES Miért?

LOUIS Akkor már túllennék rajta.

ANDRES Min?

LOUIS Eredj az utadra.

ANDRES Mit ülsz itt az ajtó előtt?

LOUIS Jól ülök itt, és én tudom... de vannak, akik úgy ülnek kinn az ajtó előtt, hogy nem tudják. Van, akit lábbal előre hoznak majd ki az ajtón.

ANDRES Gyere velem!

LOUIS Jólesik itt az ülés. A fekvés még jobban esne. + + + + +

LOUIS Ha mindenki tudná, hány óra van, az emberek levetkőznének, tiszta inget vennének, és leszóratnák maguknak a gyaluforgácsot.

ANDRES Be van rúgva.

LOUIS Mi van ott szemben? Úgy fénylik ott valami. Mindig csak elhúzó előttem, nem tudom szemmel követni. Hogy csillog. Meg kell szereznem azt a dolgot.

1,12

Szabad térség

LOUIS (*egy barlangba teszi a kést*) Ne ölj! Maradj itt. Gyerünk! (*sietve távozik*)

1,13
Éjszaka, holdfény
Andres és Louis közös ágyban

LOUIS (*halkan*) Andres!
ANDRES (*álmodik*) Ott! Állj! – Igen.
LOUIS Hé, Andres.
ANDRES Na?
LOUIS Nem tudok aludni, Andres.
ANDRES Lidércnyomás ül rajtad?
LOUIS Kint hever valami. A földben. Mindig arra céloznak. És most hal-
lod? Most. Hogy kopognak a falon? Az egyik épp most nézett be az
ablakon. Nem hallod? Én egész nap ezt hallom. Még jobban! Szúrd, szúrd
le W[ozyecké]t.
ANDRES Louis, feküdj le. Kórházba kéne menned. Igyál snapszot, keverj
bele port, az lenyomja a lázat.

1,14
Magreth kislányokkal a ház kapuja előtt

KISLÁNYOK (*énekelnek*)

De fényes Gyertyaszentelő,
minden kalász virul.
A nép ma párban felvonul,
teli az utca velük:
a fúvósok elöl,
aztán a hegedűk.
Piros harisnya...

ELSŐ GYEREK Nem szép.
MÁSODIK GYEREK Neked semmi se jó!
ELSŐ GYEREK Mit kezdte el először?
MÁSODIK GYEREK Azt nem tudom.
ELSŐ GYEREK Énekeljünk!
MÁS GYEREKEK (*felváltva*
közbeszólnak)
Miért?
Csak.
Miért csak?

GYEREKEK Magréthocska, énekelj te nekünk valamit!
MAGRETH Gyertek ide, kicsibéim.

Pereg, peregj rózsafüzér.
Heródes király, hogy..

Nagyanyó, mesélj!
NAGYANYÓ Volt egyszer, hol nem volt, volt egy szegény gyerek, nem volt
annak se apja, se anyja, mind meghaltak, nem volt annak senkije a
világon. Mind meghaltak, ő meg útnak indult, s kereste őket éjjel-nap-
pal. És mert a földön egy árva lelket sem talált többé, hát föl akart menni
az égbe, s a hold olyan barátságosan pislogott le rá. És ahogy végre odaért
a holdhoz, hát látja, tisztára reves fa az egész. S akkor továbbment a
naphoz, s ahogy odaér, látja, hogy nem más, csak egy elhervadt napra-
forgóvirág. Aztán ahogy a csillagokhoz ért, csupa aranylegyecske volt,
oda voltak tűzdelve, mintha tövisszúró gébics tűzdelte volna őket a kö-
kénybokorra. És amikor újra vissza akart menni a földre, a föld se volt
már más, mint egy fölborult fazék. Akkor aztán igazán egyes-egyedül
volt, és leült, és elkezdett keservesen sírni, és még most is ott ül, és még
most is egyes-egyedül van.

LOUIS (*megjelenik*) Magreth!
MAGRETH (*ijedten*) Mi van?
LOUIS Menjünk, Magreth, itt az ideje.
MAGRETH Hová?
LOUIS Hát tudom én?

1,15
Magreth és Louis

MAGRETH Szóval arrafelé kell menni a városba. Sötét van.
LOUIS Maradj még. Gyere, ülj le.
MAGRETH Mennem kell már.
LOUIS Csak nem járod sebesre a lábad?
MAGRETH Milyen vagy!
LOUIS Tudod-e, mennyi ideje, Magreth?
MAGRETH Pünkösdkor lesz két éve.
LOUIS Hát azt tudod-e, meddig tart még?

MAGRETH Mennem kell, már leszáll az estharmat.
 LOUIS Fázol, Magreth? Pedig olyan meleg vagy. Milyen forró szád van!
 (Forró, forró ringyóleheleted, mégis a mennyországot odaadnám érte,
 hogy még egyszer megcsókoljam!) – Ha az ember kihűlt, nem fázik többé.
 A hajnali harmattól már nem fogsz fázni.
 MAGRETH Mit mondasz?
 LOUIS Semmit. *(Hallgatnak)*
 MAGRETH Milyen vörösen kel a hold.
 LOUIS Mint egy véres penge.
 MAGRETH Mit akarsz? Olyan sápadt vagy, Louis! – Louis, ne, várj... Az
 istenért, se...! Segítség!
 LOUIS Nesze, tessék... itt van! Nem bírsz meghalni? Így! így, ni! – Ha,
 még rángatódzik; még most se, még most se? Még mindig? ... *(Újra belé
 szúr)* – Meghaltál? Meg! Meg! *(Emberek jönnek, elfut)*

1,16
Emberek jönnek

ELSŐ Állj! MÁSIK Nem, még tovább!
 MÁSDIK Hallod? Csönd. Ott!
 ELSŐ Hu! Ott! Milyen hang!
 MÁSDIK A víz, az hív: már régen nem fulladt belé senki. Gyerünk innét,
 nem jó ezt hallani.
 ELSŐ Most megint! – Mintha valaki haldokolna.
 MÁSDIK Kísérteties. Olyan párás, minden csupa köd, szürkesség – és zúg-
 nak a bogarak, mintha harangok repedeznének. Gyerünk.
 ELSŐ Nem, ez túl érthető, túl hangos! Ide föl! Gyere!

1, 17
Kocsmá

LOUIS Táncoljatok mind, még jobban! Izzadjatok, bűdösödjete! Egyszer
 úgyis mindnyájatokat elvisz. *(Énekel)*

Kocsmárosné cselédje kint
 a kertben üldögél megint,
 a kertben ülve várja,
 mikor harangoznak delet,
 ott vár a katonákra.

(Táncol) Jól van, Käthe, ülj ide! Melegem van, hű, de melegem. *(Leveti
 a zubbonyát)* Így van ez már, az egyik nőt elviszi, a másikat futni hagyja
 az ördög. De forró vagy, Käthe! Miért? Te is kihúlsz majd! Légy okos. –
 Tudsz énekelni?

KÄTHE *(énekel)*

Én Sváországba nem megyek,
 és hosszú szoknyát sem veszek,
 mert hegyes cipő, viganó
 cselédnek nem való.

LOUIS Nem, nem, hagyd a cipőt, a pokolba mezteláb is elérünk.

KÄTHE *(énekel)*

Pfuj, drágám, ezt már nem szabad,
 tedd el a pénzt, aludj magad.

LOUIS Igaz, nem kellett volna összevéreznem magamat.

KÄTHE Mutasd, mi van a kezeden.

LOUIS Nekem?

KÄTHE Vér! Piros vér! *(Köréjük gyűlnek)*

LOUIS Vér? Vér?

KOCSMÁROS Huuuu... Vér!

LOUIS Alighanem megvágтам magam itt a jobb kezemen.

KOCSMÁROS De akkor hogy lett véres a könyöke?

LOUIS Abba töröltem.

KOCSMÁROS Mi? A jobb kezét a jobb könyökébe? Ügyes!

BOLOND Akkor az óriás azt mondta: „Emberszapot érzek! Emberszapot
 érzek. Phú! Már büzlik!”

LOUIS A fenébe, mit akartok? Mi köztök hozzá? Helyet, vagy akit elsőnek
 érek... A fenébe! Azt hiszitek, megöltem valakit? Gyilkos vagyok? Mit
 tájtátok a szátokat? Nézzétek magatokat! Féltre az útból! *(Kiszalad)*

1,18
Gyerekek

ELSŐ Menjünk. Magréthocska...

MÁSODIK Mi van?

ELSŐ Nem tudod? Már mindenki kiment. Odakint fekszik egy nő.

MÁSODIK Hol?

ELSŐ Balra a sáncon túl a kiserdőben, a vörös keresztnél.

MÁSODIK Gyerünk, hogy még lássunk valamit. Mielőtt behozzák.

1,19
Louis egyedül

LOUIS A kés? Hol a kés? Otthagytam. Elárul! Közelebb, még közelebb! Miféle hely ez? Mit hallok? Valami moccan. Csönd. – Itt a közelben. Magreth? Hé, Magreth! Csönd. Minden csöndes. (Miért vagy olyan sápadt, Magreth? Miféle vörös zsinór az ott a nyakadon? Kinél szolgáltad meg a bűneiddel a nyakravalódat? Fekete voltál tőle, fekete! Én sápasztottalak meg? Miért lóg olyan kócosan a hajad? Ma nem fontad be copfba?)⁷⁴ Itt hever valami! Hideg, nyirkos, csöndes. El innen. A kés, megvan a kés? Igen! Emberek – ott. (*Elfut*)

1,20
Louis egy tónál

LOUIS Úgy, oda... (*Beledobja a kést*) Elmerül a sötét vízben, mint a kő. A hold olyan, mint egy véres penge. Hát az egész világ ki akarja fecsegni? – Nem, nem jó, nagyon elől van, ha fürdenek benne... (*Bemegy a tóba, messzebbre hajítja*) Úgy, most jó... De nyáron, ha kagylót szednek? Á, megfogja a rozsdá, ki ismerne rá? – Bár összetörtem volna! – Véres vagyok még? Meg kell mosakodnom. Itt is egy folt, amott is.

1,21
Törvényszolga, borbély, orvos, bíró

REND[ŐR] Jó gyilkosság, valódi gyilkosság, szép gyilkosság, olyan szép, amelyet csak kívánhat magának az ember, már rég nem volt dolgunk ilyenekkel.

BORBÉLY (*dogmatikus ateista, hosszú, szikár, gyáva, szellemes, tudományos*)

[az 1,21 jelenetvázlat és a BORBÉLY figurájának vázlata egy új fólióhajtás tetején állnak. Ezt kihagyás nélkül követi a 2. részvázlat]

[MÁSODIK RÉSZVÁZLAT]

2,1

Szabad térség, város a távolban

Woyzeck, Andres

Andres és Woyzeck botot vágnak a cserjésben

ANDRES *(füttyül és énekel)*

Ni, hogy vadászik a csapat,
akármelyik lőhet vadat,
úgy elmennék vadászni én,
vadászni jó.

Ni, ott szalad a nyúl,
ha meglövöm, kinyúl,
de fegyverrel nem járhatok,
csak voltam én vadász.

WOYZECK Bizony, Andres, ez a hely elátkozott. Látod azt a világos csíkot, ott a fűvön, ahol a tapló úgy utánanőtt, ott gurul estéknként az a fej, egyszer valaki fölemelte, azt hitte, sündiszó, három nap és három éjjel + jelek +, és meghalt. *(Halkan)* A szabadkőművesek voltak, rájöttem.

ANDRES Mindjárt sötétedik, ne ijesztgessen. *(Énekel)*

WOYZECK *(megfogja Andrest)* Hallod, Andres? Hallod? Járkálnak! Melletünk, alattunk. Gyerünk. A föld inog a talpunk alatt. A szabadkőművesek! Hogy nyüzsögnek! *(magával ragadja Andrest)*

ANDRES Hagyjon! Maga megbolondult! A fenébe.

WOYZECK Vakond vagy te? Tele van homokkal a füled? Hallod ezt a retentő robajt az égen? A város fölött, minden izzik! Ne nézz hátra. Hogy csap fel a magasba, és alatta minden összeroskad!

ANDRES *(Megrémítész.)*

WOYZECK Ne nézz hátra *(bebújnak a bozótba)*

ANDRES Woyzeck, én már nem hallok semmit.

WOYZECK Csitt, hallgass, mint a sír.

ANDRES Már dobolnak odabent. Mennünk kell.

[A jelenet törölve, átdolgozva a 3,1-ben]

2,2

A város

Louise. Magreth az ablakban.

Elvonul a takaródó, élöl a tamburmajor

LOUISE Hallod, kisleány? Tra-ram.

MAGRETH Szép férfi.

LOUISE Mint egy jegénye.

TAMBURMAJOR *(köszön)*

MAGRETH Ej, micsoda barátságos tekintet, szomszédasszony! Magánál nem szoktuk meg az ilyesmit.

LOUISE

A katonák csinos fiúk...

MAGRETH Hogy csillog még most is a szeme!

LOUISE Mi köze hozzá! Vigye el a szemét a zsidóhoz, és glancoltassa ki vele, hátha csillog majd az is annyira, hogy kap érte két lyukas gombot.

MAGRETH Maga! Maga! Lányasszony. Én tisztességes nő vagyok, de maga! Mindenki tudja, hogy a tekintetével hét bőrnadrágot is átüt.

LOUISE Dög *(becsapja az ablakot)*.

Gyere, babám, majd énekelek. Csak járjon a szájuk! Igaz, hogy egy kurva fia vagy, de a te becstelen kis arcod nagy örömet szerez anyádnak.

Jancsi, fogd be a hat deresed,

adj enni újra nekik.

De zabot nem kérnek,

se vízzel nem élnek,

adj nekik jó hideg bort, juhé!

Adj nekik jó hideg bort.

Mondd, lányom, mi lesz veled?
Nincs férjed, csak gyereked.
Mi lenne? Elvagyok,
egész nap dalolok.
Csicsijja, kicsi fiam, juhé.
Másnak meg mi köze van?

(Kopognak az ablakon)

Franz, te vagy? Gyere be.

WOYZECK Nem lehet. Létszámellenőrzésre kell mennem.

LOUISE Botot vágtaal az őrnagynak.

WOYZECK Igen, Louisel.

LOUISE Mi bajod Franz? Olyan zavartnak látszol.

WOYZECK Pszt! Halkan. Rájöttem. A szabadkőművesek! Rémitő robaj volt az égen, és minden izzott! Sok mindennek a nyomában vagyok! Nagyon sok mindennek!

LOUISE Bolond.

WOYZECK Azt hiszed? Nézz körül! Minden merev, szilárd, sötét: mi mozog ott mögötte? Valami, ami nem megfogható + halkan... ami elveszi az eszünket, de én rájöttem. Mennem kell!

LOUISE A gyereked?

WOYZECK Ó, kisfiam! Ma este a vásárban. Megint spóroltam egy kicsit.
(El)

LOUISE Még megbolondul. Megijesztett. Milyen kísérteties. Nem szeretek itt maradni, ha besötétedik, olyan, mintha megvakultam volna. Ez a Franz megfertőzi az embert. Máskor mindig besüt a lámpa. Ó, mi szegények. (Énekel)

...a bölcsőhöz onon,
aludj el, pici husom.

(Elmegy)

[A jelenet törölve, átdolgozva a 3,2-ben]

2,3
Köztér, bódék, fények

ÖREGEMBER (gyerek táncol)

Jól tudjuk, mi sem élhetünk
örökké a világban;
egyszer mindnyájan elmegyünk.

[WOYZECK] Hej! Hopp, hopp! Szegény ember, vénember! Szegény fiú! Kisgyerek + és + ! Hé, Louisel, én vigyelek? Az embernek, még a + embernek is muszáj, hogy legyen mit ennie. Bolond világ! Szép világ!

KIKIÁLTÓ (egy bódéból) Uraim, hölgyeim, itt látható az asztronómus ló meg a kis kanárimadarak, kedvence Európa valamennyi hatalmasságának, tagja valamennyi tudós társaságnak. Mondja jövendő. Bárakármicsoda: hány év, hány gyerek, milyen betegség, elsüti pisztoly, egy lábra áll. Minden nevelés: van neki baromi okosság vagy inkább nagyon okos baromiség, nem olyan rettenetesen buta állat ám, mint sok ember, a tisztelt közönség leszámítva. + + T[essék]. Kezdődik az előadás, mindjárt kezdetet vesz a *commencement commencementja*.

Nézzék a civilizáció haladását. Minden előrelép: ló, majom, kanárimadár. Katona lett a majom: egyelőre nem sok: az emberi nem legalsó foka!

+ Grotesz! Nagyon grotesz!

+ Ön is ateista? Én dogmatikus ateista vagyok.

+ Grotesz? Én a grotesz nagy barátja vagyok. Látja ott? Micsoda grotesz effektus.

+ Én + dogmatikus ateista vagyok.

Grotesz.

2,4
Mesterlegények

[MESTERLEGÉNY] Testvérek! Nefelejcssem! Barátság – Egy esővízes hordót tele tudnék bőgni. Szomorúság! Ha tudnám még, mi az! Ez már büzlik nekem, ez már szaglik. Miért ilyen szép a világ? Ha behunyom a fél szemem, és az orromon át nézek, minden rózsaszín.

Nekem a snapsz az élet...

MÁSIK Mindent rózsaszínben lát, ha + rábandzsít az orrára. + Ez így nincs rendben! A lámpatisztogató elfelejtette ledörzsölni a szememet, nekem minden sötét. Ördög vigye el az Úristent! Én magam fekszem elé keresztbe, ugorjon át rajtam. Hová tűnt az árnyékom? Ebben a mindenségben már semmi sem biztos. Tegye már egyszer valaki a lábam közé a holdat, és világítson vele, hogy megvan-e még az árnyékom.

Békén ették ott a zöld füvet,
békén ették ott a zöld füvet,
lelegették szé-épen.

Hullócsillag! Meg kell törölnöm a csillagok orrát. Hogy én + + + legényeket, az ügyködés, azt + + + + + + + + férfiak + és nem ajánlatos + + gyerekeknek.

Ne üss lyukat a természetben.

Miért teremtette Isten az embereket? Van ám annak is haszna. Mihez kezdene a gazda, a cipész, a szabó, ha nem volna kinek cipőt, nadrágot csinálni? Miért plántálta bele az emberekbe Isten a szemérem érzését? Hogy a szabó is megéljen. Bizony! Avégett! Szóval! Azért! Amíatt! Hogy! Avagy. Mert ha ezt nem csinálta volna... de hát ebben ismerszik meg az ő nagy-nagy bölcsessége, hogy az embereket a [növények és a barmok] után [teremtette], hogy a baromformájú teremtés emberi formát öltött volna, mert az emberiség máskülönben felfalta volna az állatvilágot. Az a gyámoltalan, nyamvadt kis teremtmény, az kis a szopós újszülött. – Most pedig pisáljunk keresztbe, hogy egy zsidó kimúljon tőle.

Nekem a snapsz az élet,
az hozza a kurázsit.

[A jelenet törölve, visszanyúlva az 1,5-höz átdolgozva a 3,11-ben]

2,5

Altiszt, tamburmajor

[ALTISZT] Állj, most rögtön. Látod az a nőt? Micsoda néMBER!
TAMBURMAJOR A betyárját. Vértesek szaporítására, tamburmajorok tenyésztésére termett.
ALTISZT Hogy fölszegi a fejét. Szinte lehúzza az a fekete haj. Micsoda súly. És a szeme, fek[ete].
TAMBURMAJOR Mintha gémeskútba vagy kéménylyukba néznél bele. Gyerünk, utána.
LOUISEL Micsoda fényesség!
FRANZ Igen, a +,⁷⁵ tüzes szemű nagy fekete macska. Hej, micsoda este.

2,6

Woyzeck, doktor

DOKTOR Mit tapasztalok, Woyzeck? Így állja a szavát? Így? Így?
WOYZECK Mi történt, doktor úr?
DOKTOR Láttam! Az utcán pisált, mint egy kutya. Ezért kap tőlem három garast naponta? Meg kosztot? Csak romlik a világ, egyre romlik. Én mondom, Woyzeck, ez nagyon csúnya dolog.
WOYZECK De ha egyszer nem tud mit csinálni az ember, doktor úr?
DOKTOR Nem tud mit csinálni, nem tud mit csinálni. Babona, förtelmes babona! Nem kimutattam, hogy a *musculus vesicae* engedelmeskedik az akaratnak? Woyzeck, az ember szabad, az emberben szabadsággá magasztosul az egyéniség – és maga nem tudja visszatartani a vizeletét! Ez csalás, Woyzeck. Megette már a borsóját? Semmi mást, csak borsót, csak hüvelyeket, *cruciferae*⁷⁶, jegyezze meg. A jövő héten pedig áttérünk a bárányhúsra. Nem kell vizelnie? Vizeljen egyet. Én mondom, forradalom megy végbe a tudományban. Forradalom! A tegnapi naplóbejegyzés szerint 0,10 *urea*, + sósavas ammónia, + . De én láttam, hogy a falra pisált, jól kihajoltam + + és + között. Fogott nekem békát? Ikrát hozott? Nem? Se édesvízi polipot, se hidrát, se egy *vestilla cristatellát*⁷⁷? Meg ne lökje nekem a mikroszkópot, mikor épp egy *infusiorum*⁷⁸ bal zápfoga van a tárgylencse alatt. Levegőbe röpítem őket, mindenkit. Woyzeck, egy árva póktojást se, se egy békát? De a falra pisált! Láttam. (*Odalép hozzá*) Nem,

Woyzeck, nem mérgeledöm, a mérgeg egészségtelen és tudománytalan. Higgadt vagyok, teljesen higgadt, és a legnagyobb hidegvérrel szólok magához. Isten ments, hogy egy ember miatt mérgeledjem! Egy emberért! Még ha egy *proteus* döglene meg. De azért mégse kellett volna a falra pisálni.

WOYZECK Bizony, a természet, doktor úr, amikor a természet felmondja a szolgálatot.

DOKTOR Akkor mi van, amikor a természet felmondja a szolgálatot?

WOYZECK Amikor a természet felmondja a szolgálatot, akkor az van, hogy a természet felmondja a szolgálatot. Amikor a világ olyan sötét, hogy az ember csak vaksin tapogatózik benne, hogy az ember azt hiszi, mindjárt szertefoszlik a világ, akár a pókháló! Akkor az van, hogy van is valami meg nincs is. Amikor teljesen besötétedik, és már csak nyugaton van egy kis vörös fény, olyan, mint a tűzhely fénye. Amikor... (*fel s alá járkal a szobában*)

DOKTOR Fickó, úgy billeg itt körbe, mintha póklábakon járna.

WOYZECK (*haptákban áll*) Látta már a tapló gyűrűit a földön? Hosszú vonalak, + körök, ábrák, abban van a titok nyitja! Abban! Ha valaki azt el tudná olvasni.

Mikor delelőn áll a nap, az egész világ olyan, mintha lángba borulna mindjárt. Nem hall semmit? + + + amikor a világ beszél, látja azokat a hosszú vonalakat, és olyan, mintha valaki szólna az emberhez rettentő hangon.

DOKTOR Woyzeck! A bolondokházába kerül, nagyon szép rögeszméje van, pompás *alienatio mentis*.⁷⁹ Nézzen rám! Mi a dolga? Eszi a borsót, aztán eszi a bárányhúst, tisztogatja a fegyverét, ezt mind tudja, és a rögeszmék közé, a + . Derék, Woyzeck, pótlékot kap, egy garast hetente. A teoriám, Woyzeck, a teóriám! Merész, de örökifjú. Woyzeck, halhatatlan leszek. Mutassa a pulzusát! Reggel és este meg kell tapintatom a pulzusát.

[A jelenet törölve, átdolgozva a 3,8-ban]

2,7

Utca

Kapitány, doktor

Kapitány lihegve jön az utcán, megáll, liheg, körülnéz

KAPITÁNY Hová ilyen sietősen, igen tisztelt halálmadár úr?

DOKTOR Hová ilyen komótosan, igen tisztelt marsmajszer úr?

KAPITÁNY Szakítson magának időt, nagyra becsült sírkoszorú.

DOKTOR Én nem lopom az időt, mint ön, nagyra becsült ...

KAPITÁNY Ne rohanjon úgy, doktor. Rendes ember nem szokott így loholni, hahaha! Rendes ember (*liheg*), rendes ember... Hiszen halálra hajsolja magát. Megrémít.

DOKTOR Sietek, kapitány úr, sietek.

KAPITÁNY Halálmadár úr, elvásnak azok a tömzsi lábai a flaszteron. Ne nyargaljon már úgy a botjára támaszkodva.

DOKTOR Nő, négy héten belül meghal, *via coma*⁸⁰ + , hetedik hónapban, már 20 ilyen paciensem volt, 4 héten belül már érződik rajta a szag...

KAPITÁNY Doktor úr, ne ijesztgessen, már voltak, akik meghaltak az ijedségtől, tisztán-pusztán az ijedségtől.

DOKTOR 4 héten belül, ostoba állat, az a nő nagyon érdekes preparátumot fog adni. Én mondom önnek...

KAPITÁNY Hogy én az időjárást? Megállítom. Hallja, gazfickó? Nem engedem el. A fenébe. Négy hét? Doktor úr, Halálmadár, Szemfedél...! Én? Csak addig? Én? Már csak 4 hétig? És akkor az emberek cilinderrel a kezükben; de azt fogják mondani: jó ember volt, derék ember.

DOKTOR Hé! Jó reggelt, kapitány úr! (*meqlengeti a kalapját és a botját*) Kukurikú! Örültem! Nagyon örültem! (*odatartja a kapitánynak a kalapját*) Mi, ez kapitány úr? Üres fej. Ha?

KAPITÁNY (*feltartja az egyik ujját*) Mi ez, doktor úr? Egy. Együgyűség. Hahaha! De ne vegye zokon. Én jó ember vagyok – de én is tudok olyan lenni, ha akarok, doktor úr, haha!, ha akarok. Hé, Woyzeck,⁸¹ hova robog itt mellettünk? Megálljon csak egy szóra, Woyzeck! Úgy rohangál itt a világban, mint egy nyitott borotva, az ember megvágja vele magát: úgy lohol, mintha egy regiment kozákot kellene megborotválnia, és negyedórával azután fölakasztanak az utolsó szőrszálla. Hanem ami a hosszú szakállt illeti – mit is akartam mondani? A hosszú szakáll, Woyzeck...

DOKTOR Hosszú szakáll az állon... Már Plinius megmondta: le kellene szoktatni róla a katonákat, a, a...

KAPITÁNY *(folytatja)* Hohó, a hosszú szakáll! Hogy lehet az, Woyzeck, hogy még nem talált szakállszórt a tényéjében? Hehe, ugye ért engem? Egy férfinak a szőrszálát, egy árkászét, egy altiszt szakállszórét, egy... egy tamburmajort? Mi, Woyzeck? De hát derék asszonya van ám magának. Magával nem eshet meg az, ami mással.

WOYZECK Igenis. Mit akar mondani a kapitány úr?

KAPITÁNY Milyen képet vág a fickó! Az eget veszi + Most talán éppenséggel nem is a levesben, hanem ha siet, és körülzimatolja a házat, talán valakinek az ajkán is talál egy szőrszálát. Valakinek az ajkán, Woyzeck – én is éreztem valaha, mi a szerelem, Woyzeck. Nocsak, fickó, fehér lett, mint a kréta!

WOYZECK Kapitány úr, én csak egy szegény ördög vagyok, és nincs egyebem a világon. Kapitány úr, ha tréfál...

KAPITÁNY Én, tréfálok? Hogy én veled tréfálok, fickó!

DOKTOR A pulzust, Woyzeck, a pulzust! Alacsony, kemény, akadozó, szabálytalan.

WOYZECK Kapitány úr, pokolforró a föld – de nekem, mint a jég, mint a jég... hideg a pokol. Fogadjunk: lehetetlen! Némber! Némber! Lehetetlen!

KAPITÁNY Fickó, akarsz... akar egypár golyót a kobakjába? Majd felnyársal a szemével, pedig a javát akarom, hiszen jó ember, derék ember ez a Woyzeck.

DOKTOR Arcizmok merevek, feszültek, néha ránganak. Tartása egyenes, feszült.

WOYZECK Megyek. Sok minden lehetséges. A némber! Sok minden lehetséges. – Szép időnk van, kapitány úr. Tessék csak nézni, milyen szép, szilárd, sűrű az ég; az embernek kedve támad rá, hogy belevágjon egy kampósszöveget, és rákösse magát, éppen csak a kis gondolatjel miatt, amely az Igen és a Nem, az Igen és a Nem között van. Igen és Nem, kapitány úr? A Nem a vétkes az Igenben, vagy az Igen a Nemben? El fogok gondolkodni rajta. *(Nagy léptekkel elmegy, előbb lassan, aztán egyre gyorsabban)*

DOKTOR *(utána iramodik)* Fenomenális! Woyzeck, pótlék!

KAPITÁNY Egészen megszedülök az emberektől. Hogy rohannak! A hosszú legény szedi a lábát, mintha egy pókláb árnyéka szaladna, a kis

köpcös poroszkál utána. A hosszú a villám, a kicsi a dörgés. Haha, a nyomában. Az ilyesmi nincs ínyemre! A jó ember hálás, szereti az életét, a jó emberben nincs kurázsiz, nincs; a gazemberben bezzeg! Én csak azért mentem a háborúba, hogy megerősödjön bennem az ételszeretet... Innen a kurázsizhoz, hogy mik jutnak az ember eszébe? Grotteszk, grotteszk!

2,8

Woyzeck, Louisel

LOUISEL Jó napot, Franz.

FRANZ *(Louisel szemügyre véve)* Ó, még mindig az vagy! Ej, igazán! Nem, nem látni semmit. Pedig látni kéne. Louisel, szép vagy!

LOUISEL Mért nézel olyan furcsán, Franz? Félek.

FRANZ Milyen szép utca, az embernek tyúkszem nő a lábán a sok járkálástól, jó az utcán ácsorogni, társaságban is jó.

LOUISEL Társaságban?

FRANZ Annyi mindenki jön-megy az utcán, nemde? És te azzal beszélgetsz, akivel akarsz. Mi közöm hozzá? Itt állt? Itt? És így melletted? Így? De szívesen lettem volna a helyében!

LOUISEL A helyében? Nem tilthatom meg az embereknek, hogy az utcán legyenek, és hogy a szájukat magukkal vigyék, ha erre jönnek.

FRANZ És hogy az ajkukat otthon hagyják. Kár, hogy ilyen szép. De rászállnak a darazsak.

LOUISEL Hát téged miféle darázs csípett meg? Úgy nézel rám, mint a tehén, mikor a lódarazsak kergetik.

FRANZ Utolsó! *(nekiront)*

LOUISEL Hozzám ne nyúlj, Franz! Inkább a kés döfjön belém, mint hogy a te kezéd illessen. Már tízéves koromban úgy néztem apámra, hogy nem mert rám kezdet emelni.

FRANZ Némber! – Nem, van benned valami! Minden ember szakadék, szédülök, ha belenézek. Bárcsak! Úgy jár-kelek, akár a megtestesült ártatlanság. Nem, ártatlanságom, ott van rajtad a bélyeg. Honnan tudjam?

Hát tudom én? Ki tudja?

[A jelenet törölve, átdolgozva a 3,7-ben]

LUISEL (*egyedül, imádkozik*) És hazugság nem találtatott az ő szájában. Úristen!

[A lap nagyobb része és a ív hátralévő három oldala üres]

Szabad térség, távolban a város
Woyzeck és Andres botot vágnak a cserjésben

WOYZECK Bizony, Andres. Látod azt a világos csíkot ott a fűvön, ott görög esténként az a fej. Egyszer fölemelte valaki, azt hitte, hogy sündisznó. Eltelt három nap, három éjjel, és ott feküdt kiterítve a forgácson. (*Halkan*) Andres, a szabadkőművesek voltak! Rájöttem, a szabadkőművesek!

ANDRES (*énekel*)

Két nyúl ült a réten,
békén ette ott a zöld fűvet,

WOYZECK Csitt! Valami döng! Mi lehet?

ANDRES

békén ette ott a zöld fűvet,
lelegette szépen.

WOYZECK Döng, mögöttem is, alattam is... (*Dobbant*) Hallod? Üreges. Minden üreges odalent. A szabadkőművesek!

ANDRES Félek.

WOYZECK Olyan különös csend van. Az ember a lélegzetét is visszafojtaná. – Andres!

ANDRES Mi van?

WOYZECK Mondj valamit! (*A messzeségbe mered*) Andres! Milyen világosság! Tűz vonul az égen, és valami robajlik, mintha kürtök ropognának. Hogy húz fölfelé! – Gyerünk! Ne nézz hátra! (*Berántja a cserjésbe*)

ANDRES (*szünet után*) Woyzeck! Hallod még?

WOYZECK Csönd van. Minden csöndes, mintha meghalt volna a világ.

ANDRES Hallod? Odabent dobolnak! Mennünk kell.

3,2

Marie gyermekével az ablakban, Margreth
Elwonul a takaródó, elől a tamburmajor

MARIE (*ringatja a gyereket a karján*) Babám, figyelj! Trará-rará! Hallod? Itt jönnek!

MARGRETH Micsoda férfi, mint egy jegenye!

MARIE Úgy áll a lábán, mint egy oroszlán. (*A tamburmajor köszön*)

MARGRETH Ej, micsoda barátságos tekintet, szomszédasszony, magánál nem szoktuk meg az ilyesmit.

MARIE (*énekel*)

A katonák de szép fiúk...

MARGRETH Hogy csillog még most is a szeme.

MARIE Hát aztán! Vigye el a szemét a zsidóhoz, és glancoltassa ki vele, hátha csillog majd az is annyira, hogy kap érte két lyukas gombot.

MARGRETH Mit mond? Maga, maga lányanya! Én tisztességes nő vagyok, hanem maga! Hallja, magáról mindenki tudja, hogy a tekintetével hét bőrnadrágot is átüt!

MARIE Dög (*becsapja az ablakot*). Gyere, babám. Csak járjon a szájuk! Igaz, hogy egy kurva fia vagy, de a te becsstelen kis arcod nagy örömet szerez anyádnak! Csicsijja...

(*Énekel*)

Mondd, lányom, mi lesz veled?

Nincs férjed, csak gyereked.

Mi lenne? Elvagyok,

egész nap dalolok.

Csicsijja, kicsi fiam, juhé.

Másnak meg mi köze van?

Jancsi, fogd be a hat deresed,
adj enni újra nekik.

De zabot nem kérnek,

se vízzel nem élnek,

adj nekik jó hideg bort, juhé!

Adj nekik jó hideg bort.

• 160 •

Kopogtatnak az ablakon

MARIE Ki az? Te vagy, Franz? Gyere be.

WOYZECK Nem lehet. Létszámellenőrzésre kell mennem.

MARIE Mi bajod, Franz?

WOYZECK (*titokzatosan*) Megint volt valami, Marie, sok minden... Nem azt mondja-e az Írás: „És lám, akkor füst száll föl a földről, mint a kemencék füstje”?

MARIE Ember!

WOYZECK Utánam jött egészen a városig. Mi lehet az?

MARIE Franz!

WOYZECK Mennem kell! (*Elmegy*)

MARIE Ez az ember! Mint a megszállott. Rá se nézett a gyerekére. Még megbolondul ezektől a gondolatoktól. – Miért vagy olyan csöndben, kisbabám? Megijedtél? Milyen sötét lett. Olyan, mintha megvakulna az ember. Máskor mindig besüt a lámpa. (*Elmegy*) Nem bírom ki tovább! Kilel a hideg!

3,3

Bódék, lámpák, népség

[Másfél oldal üresen hagyva.⁸² Vö. a korábbi fázisokkal:
1,1 és 1,2, valamint 2,3]

3,4

Marie ül, gyereke az ölében, kezében egy tükrödarab

MARIE (*nézi magát a tükrőben*) Hogy csillognak a kövek! Mik is ezek? Mit mondott? – Aludj, buba! Csukd le a szemedet jó erősen! (*A gyerek eltakarja szemét a kezével*) Erősebben! Úgy, úgy, maradj szépen csöndben, különben elvisz! (*Énekel*)

Csukózz be jól, te lány,

jön erre egy cigány,

kézen fog, már megy is,

Cigányországba visz.

• 161 •

(*Megint a tükörbe néz*) Biztos aranyból van! A magunkfajtnak egyebe sincs, mint egy kis odúja a világban meg egy darabka tükre, mégis van olyan piros a szám, mint a nagy dámáknak a tetőtől talpig érő tükreikkel meg a szép uraságaikkal, akik a kezüket csókolgatják. De én csak egy szegény néber vagyok! (*A gyerek fölmeszel*) Csitt, buba, be a szemet! Itt az álomtündér, ott surran a falon. (*Végigtükröz a falon*) Csukd be gyorsan a szemedet, mert belenéz, és megvakulsz!

Woyzeck lép be mögötte. Marie felpattan, kezét a füléhez kapja

WOYZECK Mi az?

MARIE Semmi.

WOYZECK Valami csillog a tenyeredben.

MARIE Fülbevaló. Találtam.

WOYZECK Én még sose találtam így kettőt egyszerre.

MARIE Egy olyan utolsó vagyok én?

WOYZECK Jól van, Marie. – Hogy alszik ez a gyerek! Nyúlj a kis karja alá, nyomja a szék. Gyöngyözik a homloka, lám, minden csak törődés a nap alatt, még álmunkban is verejtékezünk, mi, szegények! – Nesze, Marie, itt van megint egy kis pénz: a zsoldom meg valamicske a kapitánytól.

MARIE Isten fizesse meg, Franz.

WOYZECK Mennem kell. Este, Marie. Isten áldjon.

MARIE (*egyedül, szünet után*) Mégiscsak egy olyan utolsó vagyok én. Legszívesebben agyonszúrnám magamat. Eh! Törődök is én a világgal! Úgyis elviszi a fene az egészet emberestül, asszonyostul!

3,5

A kapitánynál

A kapitány egy széken ül, Woyzeck borotválja

KAPITÁNY Lassan, Woyzeck, lassan; csak szép sorjában! Egészen elszédülök belé. S ugyan mihez kezdek majd azzal a tíz perccel, amivel ma előbb végez velem? Gondolja meg, Woyzeck: még jó harminc évig élédegélhet, még harminc évig! Az annyi, mint háromszázhatvan hónap, és hány nap, óra, perc! Mihez fog ezzel a mérhetetlenül sok idővel? Ossa be magának, Woyzeck!

• 162 •

WOYZECK Igenis, kapitány úr.

KAPITÁNY Elszorul a szívem a világ miatt, ha az örökkévalóságra gondolok. Elfoglaltság kell, Woyzeck, elfoglaltság! Mert ami örök, az örök – igen, örök, ezt beláthatod; hanem most megint csak nem örök, csak egy pillanat az egész, úgy van, egy szempillantás – elborzadok, Woyzeck, ha arra gondolok, hogy a világ egyetlen nap alatt körbeforog. Micsoda időpazarlás! Mire jó ez? Woyzeck, én már nem bírok a malomkerékre nézni, mert búskomor leszek.

WOYZECK Igenis, kapitány úr.

KAPITÁNY Mindig olyan agyonhajsolt a képe, Woyzeck! Rendes ember nem vág ilyen képet, rendes ember, akinek nyugodt a lelkiismerete. – Tessék már megszólalni, Woyzeck. Milyen idő van ma?

WOYZECK Komisz, kapitány úr, komisz. A szél.

KAPITÁNY Érzem már, valami ott surran odakint; az ilyen szél úgy hat rám, mint egy egér. (*Furfangosan*) Gondolom, amolyan dél–északi?

WOYZECK Igenis, kapitány úr.

KAPITÁNY Hahaha! Dél–északi! Hahaha! Juj, de buta, förtelmesen buta. (*Ellágyulva*) Woyzeck derék ember, de (*méltósággal*) Woyzecknek nincs morálja! Morál azt jelenti, hogy az ember morális; érti ezt maga? Ez nagyon jó szó. Gyereke van az egyház áldása nélkül, ahogyan a nagytiszteletű garnizonlelkész úr mondja. Az egyház áldása nélkül, ezt nem én mondom.

WOYZECK Kapitány úr, a Jóisten nem aszerint néz majd a szegény féregre, áment mondtak-e rá, mielőtt csinálták. Az Úr azt mondta: „Engedjétek hozzám a kisdedeket.”

KAPITÁNY Mit tetszik mondani? Miféle faramuci válasz ez? Egészen összezavar a válaszával. Mármint maga, mondom, maga...

WOYZECK Nálunk, szegényeknél, tessék elhinni, kapitány úr, pénz beszél, kutya ugat. Akinek nincs pénze... az olyanfajta tesz a morálra a világban! A magunkfajta is húsból-vérből van! Mi mindenképpen nyomorultak vagyunk, akár itt, akár a másvilágon. Ha följutunk a mennyországba, biztos, hogy nekünk kell segítenünk mennydörögni.

KAPITÁNY Ebben a Woyzeckben egy szikra erény sincs. Nem erényes ember. Hús és vér? Ha kihasalok az ablakon, mikor esett az eső, s elnézem, hogyan ugrálnak az utcán a fehér harisnyák: a mindenit neki, Woyzeck, elfog a szerethetnék! Én is húsból-vérből vagyok! Hanem az erény, Woyzeck, az erény! Hogy élném le akkor az életemet?

• 163 •

Mindig azt mondogatom magamnak: erényes ember vagy (*meghatottan*)
– jó ember, derék ember.

WOYZECK Igenis, kapitány úr, az erény, az nálam még hibádzik. Tessék csak nézni: nekünk, egyszerű népnek, nincs erényünk, minket csak úgy elfog a természet; hanem ha úr volnék, volna órám, kalapom, bodros hajam, és tudnék szép előkelően beszélni, akkor már én is erényes akarnék lenni. Szép dolog lehet az erény, kapitány úr. De én csak egy szegény ördög vagyok.

KAPITÁNY Jól van, Woyzeck, jó ember vagy, derék ember vagy. De túl sokat gondolkodol, az nem tesz jót, azért van mindig olyan zaklatott képed. – Egészen meghatott ez a beszélgetés. Most menj szépen, és ne rohanj mindig: csak lassan, szép lassan, végig az utcán!

3,6

Marie, a tamburmajor

TAMBURMAJOR Marie!

MARIE (*végigméri; nyomatékosan*) Járkálj egy kicsit. – A melle, akár a bikáé; a szakálla, mint az oroslánnak! Nincs még egy ilyen férfi! – Én vagyok a legbüszkébb nő a földön!

TAMBURMAJOR Hát még vasárnap, amikor fölteszem a nagy tollforgót, és fehér kesztyűt húzok, a mindenségit! A herceg mondja is mindig: „Barátom, ez aztán a legény.”

MARIE (*kötekedve*) Igazán? (*Hozzá lép*) Férfi!

TAMBURMAJOR Hanem te se vagy ám akármilyen nőszemély! A rézangyalát neki, ne alapítsunk egy jófajta tamburmajor-tenyészetet, mi? (*Átfogja*)

MARIE (*kedveszegetten*) Hagyj békén!

TAMBURMAJOR Vadmacska!

MARIE (*indulattal*) Csak nyúlj hozzám!

TAMBURMAJOR Beléd bújt az ördög?

MARIE Bánom is én! Olyan mindegy!

3,7

Marie, Woyzeck

WOYZECK (*mereven néz a nőre, és a fejét rázza*) Hm! Semmit nem látok, semmit nem látok. Ó, látni kéne: az kéne, hogy meg lehessen fogni marokra.

MARIE (*megfélemedve*) Mi bajod, Franz? – Megvesztél, Franz.

WOYZECK Bűn, kövér, vastag bűn. (Úgy bűzlik, hogy ki lehetne füstölni vele az égből az angyalokat!) Piros a szád, Marie. Nincs rajta hólyag? Isten veled, Marie, szép vagy, mint a bűn – hogy lehet ilyen szép a halálos bűn?

MARIE Félrebeszélsz, Franz.

WOYZECK Az ördögbe! – Itt állt? Így? Így?

MARIE Míg a nap hosszú, s a világ vén, sok ember állhat egy helyen, egyik a másik után.

WOYZECK Láttam!

MARIE Sokat láthat, akinek két szeme van, s nem vak, és ráadásul a nap is süt.

WOYZECK Majd meg[látod]...!

MARIE (*szemtelenül*) Na és?

3,8

Woyzeck, a doktor

DOKTOR Mit tapasztalok, Woyzeck? Így állja a szavát?

WOYZECK Miért, doktor úr?

DOKTOR Láttam, Woyzeck, nyílt utcán pisál, lepisálja a falat, akár egy kutya! – Pedig napi két garast kap! Csúnya dolog ez, Woyzeck; romlik a világ, egyre romlik.

WOYZECK De doktor úr, ha az embert előveszi a természet.

DOKTOR Előveszi, előveszi! A természet! Nem kimutattam, hogy a *musculus constrictor vesicae* alá van vetve az akaratnak? A természet! Az ember szabad, Woyzeck, az emberben szabadsággá magasztosul az egyéniség. – Hogy nem tudja visszatartani a vizeletét! (*Fejét csóválja, hátratett kézzel föl-alá járkál*) Megette már a borsóját, Woyzeck? Forradalom megy végbe a tudományban, az egészséget a levegőbe röpítem. *Urea O, 10*, sósavas

ammónium, *hyperoxydul*... Woyzeck, nem kell megint pisálni? Menjen csak oda félre, próbálja meg!

WOYZECK Nem tudok, doktor úr.

DOKTOR (*indulattal*) De a falat lepisálni, azt igen! Írásba adta, itt az egyezés a kezemben! – És láttam, a saját szememmel láttam; éppen kidugtam az orromat az ablakon, s hagytam, hadd süssön bele a nap, a tüsszögést akartam megfigyelni. (*Hozzá lép*) Nem, Woyzeck, nem mérgeledöm; a méreg árt az egészségnek, és tudománytalan. Én higgadt vagyok, teljesen higgadt; a pulzusom, mint rendesen, hatvanat ver, és a legnagyobb hiedegvérrel szólok magához. Isten ments, ki mérgelednék egy ember miatt! Egy emberért! Még ha egy *proteus* döglene meg! De azért mégse kellett volna a falra pisálni.

WOYZECK Nézze, doktor úr, van úgy, hogy valakinek ilyen a jelleme, ilyen a struktúrája – a természettel másként áll a dolog: a természettel (*ropogatja az ujjait*) valahogyan úgy van, hogy is mondjam csak, példának okáért...

DOKTOR Már megint filozofálunk, Woyzeck.

WOYZECK (*bizalmasan*) Doktor úr! Látott már a doktor úr kettős természet? Énhozzám már egy rettentő hang beszélt olyankor, mikor delelőn áll a nap, és az egész világ olyan, mintha tűzbe borulna mindjárt!

DOKTOR Woyzeck. Aberrációjá van.

WOYZECK (*az orrára teszi az ujját*) A tapló, doktor úr, a tapló. Ott a titok nyitja. Látta már, milyen alakzatokban nő a földön a tapló? Ha valaki azt ki tudná silabizálni!

DOKTOR Woyzeck, szintiszta *abberatio mentalis partialisa* van, második species, szépen kifejlődve. Pótléket kap, Woyzeck! Második species: rögeszmés, egyébként józan értelmi állapotban. – Még mindig rendesen végzi a dolgát? Borotválja szépen a kapitányát?

WOYZECK Igenis.

DOKTOR Eszi szépen a borsóját?

WOYZECK Mindig rendesen, doktor úr. A menázsipénzt az asszony kapja.

DOKTOR Végzi a szolgálatát?

WOYZECK Igenis.

DOKTOR Határozottan érdekes kázus. Woyzeck, emberke, pótléket kap, ha jól viselkedik! Mutassa csak a pulzusát. Úgy.

3,9

Utca

A kapitány, a doktor

KAPITÁNY Doktor úr, a lovak valósággal szorongással töltenek el, ha arra gondolok, hogy a szegény bestiáknak gyalog kell járni. Ne rohanjon úgy, doktor úr! Ne evezzen úgy a botjával a levegőben! Halálra hajszolja magát! Rendes ember, akinek tiszta a lelkiismerete, nem megy ilyen gyorsan. Rendes ember... (*Elcsípi a doktort a botjánál fogva*) Doktor úr, engedje meg, hogy megmentsék egy emberéletet! Olyan nehéz a szívem, doktor úr, úgy rám fekszik valami bánat, símnom kell, ha meglátom a fogason a kabátom.

DOKTOR Hm. Puffadt, hájas, a nyaka vastag: apoplektikus alkat. Úgy bizony, kapitány úr, egykettőre kaphat egy jó *apoplexia cerebrialis*; de az is lehet, hogy csak féloldalt kap, és akkor csak a fél oldala lesz hűdéses, vagy jobb esetben csak az agyműködése bénul meg, s úgy vegetál tovább: körülbelül ezek a kilátásai a következő hetekre. Egyébként biztosíthatom róla, egyike az érdekesebb eseteknek, s ha Isten is úgy akarja, hogy a nyelve félig megbénuljon, halhatatlan kísérleteket fogunk végezni.

KAPITÁNY Doktor úr, ne ijesztgessen! Hiszen már voltak, akik ijedtükben meghaltak, tisztán-pusztán csak ijedtükben. – Már látom az embereket, cilinderral a kezükben: jó ember volt – mondogatják majd –, jó ember... Ördögadta halálmadara!

DOKTOR (*elébe tartja a kalapját*) Mi ez, kapitány úr? Üres kobak!

KAPITÁNY (*feltartja az egyik ujját*) Mi ez, doktor úr? Egy! Együgyűség.

DOKTOR Ajánlom magamat, igen tisztelt marsmajster úr.

KAPITÁNY Hasonlóképpen, nagyra becsült halálmadár úr.

[az ívből hátralévő háromnegyed oldal üres]

3,10
Órszoba
Woyzeck, Andres

ANDRES *(énekel)*

Kocsmárosné cselédje kint
a kertben üldögél megint,
a kertben ülve várja..

WOYZECK Andres!

ANDRES Na?

WOYZECK Szép idő van.

ANDRES Olyan vasárnap. Zene szól a városon kívül. Az asszony nép mind
odakint van már; csak úgy gőzölnek az emberek; hömpölyög a tömeg!

WOYZECK *(nyugtalanul)* Tánc van, Andres, táncolnak!

ANDRES A Pejkbóban meg a Csillagban.

WOYZECK Tánc! Tánc!

ANDRES Felőlem. *(Énekel)*

a kertben ülve várja,
mikor harangoznak deket,
ott vár a katoná – ákra.

WOYZECK Andres, nem nyughatom.

ANDRES Bolond!

WOYZECK Ki kell mennem. Forog velem a világ. Milyen forró a keze. A ke-
serves mindenit, Andres!

ANDRES Mit akarsz?

WOYZECK Elmenni.

ANDRES Egy ilyen utolsóval.

WOYZECK Ki kell mennem, olyan hőség van idebent.

3,11
Kocsmá
Az ablakok tárva. Tánc. A kocsmá előtt padok
Legények

ELSŐ MESTERLEGÉNY *(énekel)*

Rajtam egy kölcsöning,
az is vacak,
dől lelkemből a pálinkaszag...

MÁSODIK MESTERLEGÉNY Testvér, üssek neked lyukat a természetben pus-
ta barátságból? Lyukat akarok ütni a természetbe! Én is legény vagyok
ám a gáton – hadd verek agyon minden bolhát rajta!

ELSŐ MESTERLEGÉNY Dől lelkemből, dől lelkemből a pálinkaszag! – Még
a pénz is az enyészet martaléka lesz! Nefelejcssem, hogy is lehet a világ
ilyen gyönyörű! Testvér, egy esővizes hordót tele kell bőgnöm! Tudjá-
tok, mit szeretnék? Ha az orrunk pálinkás butykos volna, és nyakon
önthetnénk vele egymást.

*Woyzeck az ablakhoz áll. Marie és a tamburmajör táncolnak el előtte,
de nem veszik észre*

A TÖBBIEK *(karban)*

Egy pfalzi nagy vadász,
zöld erdőn nyargal át,
halló-halíhó, vadászni jó
a réten szertesét,
vadászni gyönyörűség.

MARIE *(tánc közben)* Még jobban, még jobban...

WOYZECK *(elfúlva)* Még jobban... még jobban! *(Hevesen felszökken, s vissza-
hanyatlik a padra)* Még jobban, még jobban! *(Öklével a tenyerébe csap)* Csak
forogjatok, hemperegjete! Miért nem oltja ki az Isten a napot, hogy
üzekedve egymásba gabalyodna minden, férfi és asszony, ember és ba-
rom? Ezt meri, világos nappal, szemünk láttára, mint kézen a legyek! –
Nőstény! Forró, forró az asszony! – *(Főlegyenesedik)* Még jobban, még

jobban! Hogy tapogatja a testét a fickó! Fogja, fogdossa – ahogyan én az elején.

ELSŐ MESTERLEGÉNY *(egy asztal tetejéről prédikál)* Mindazonáltal, ha egy vándor az idő árja fölé hajol, vagy pedig magában felelget az isteni bölcsességre, s így szól önmagához: miért van az ember? Miért van az ember? – Bizony, bizony, mondom néktek: miből élne a paraszt, a kádár, a cipész vagy az orvos, ha Isten nem teremtett volna embert? Miből élne a szabó, ha Isten nem ojtotta volna bele az emberbe a szemérmét, s miből a katona, ha az Úr nem ülteti belé az emberbe annak a szükségét, hogy agyoncsapassa magát? Ezért hát ne kétségeskedjete; igen, igen, csupa kellemes és finom dolog, de minden csak hiúság a földön, még a pénz is az enyészet martaléka lesz. Végezetül, szeretett hallgatóim, pisáljunk keresztbe, hogy egy zsidó kimúljon tőle!

3,12

Szabad térség

WOYZECK Még jobban! Még jobban! Csitt, zene! *(A földön fülel)* Hé! Mit mondtok? Hangosabban! hangosabban! Szúrd le... szúrd le a szuka farkast? Szúrd le... szúrd le a szuka farkast! – Hogy én? Muszáj? – Itt is azt hallom? – A szél is azt súgja? – Egyre csak ezt hallom, még jobban, még jobban: szúrd le! Szúrd le!

3,13

Éjszaka

Andres és Woyzeck közös ágyban

WOYZECK *(rángatja Andrest)* Andres! Andres! Nem tudok aludni. Ha lehunyorom a szememet, egyre ott forog előttem, s hallom a hegedűket, még jobban, még jobban. Aztán valaki szól a falból. Nem hallod?

ANDRES Ej, hadd táncoljanak. Isten őrködjék felettünk. Ámen. *(Újra elalszik)*

WOYZECK És mintha kés villanna a szememben...

ANDRES Igyál egy kis snapszot, keverj bele port, az lenyomja a lázat.

3,14

Kocsmá

Tamburmajor, Woyzeck, emberek

TAMBURMAJOR Én aztán férfi vagyok! *(Mellére vág)* Férfi, mondom. Kinek nem tetszik ez? Maga a berűgött Atyaúrsten legyen, aki belém akar kötni! Különben beleverem az orrát a segge lukába! Különben... *(Woyzeckhez)* Hé, fickó, igyál! Bárcsak csupa snapsz volna a világ, színig snapsz az egész... Igyál, fickó!

WOYZECK *(füttyül)*

TAMBURMAJOR Hé, te kőfic, kihúzzam a nyelvedet a torkodból, és a nyakad köré tekerjem? *(Dulakszanak, Woyzeck alulmarad)* Hagyjak még egy vénasszonyfingnyi szust a gigádban? Hagyjak? *(Woyzeck kimerülten, reszketve ül egy padra)*

TAMBURMAJOR Most aztán nekifújhatja magát, mint a pocokos béka.

Nekem a snapsz az élet,
az hozza a kurázsit!

EGY VENDÉG Ez is megkapta a magáét.

EGY MÁSIK Vérzik.

WOYZECK Csak várjuk ki a sorját.

3,15

Woyzeck, a zsidó

WOYZECK Nagyon drága ez a pisztoly.

ZSIDÓ Nü, mi lesz, elviszi vagy nem?

WOYZECK Mibe kerül ez a kés?

ZSIDÓ Ez? Mint a beretva... A nyakát akarja elválni vele? Nü, mi az? Én is adom olyan olcsón, mint más... tessék, haljon meg olcsón, de ingyen azért mégse. Most mi van? Nagyon jutányos áron halhat meg.

WOYZECK Ez másra is jó, nemcsak kenyeret szelni...

ZSIDÓ Két garas.

WOYZECK Nesze! *(Elmegy)*

ZSIDÓ Nesze. Mintha semmit se érne. Pedig az is pénz. – A senkiházi!

3,16

Marie, a gyerek, a bolond

MARIE (*a Bibliát lapozgatja*) „És hazugság nem találtatott az ő szájában”...

Istenem! Istenem! Ne látogass meg! (*Tovább lapoz*) „A farizeusok pedig akkor egy asszonyt vivének hozzá, akit házasságtörésen kaptak vala, és a középre állíták azt. – Jézus pedig monda neki: Én nem kárhoztalak. Menj és többé ne vétkezzél.” (*Összecsapja a kezét*) Istenem! Istenem! Nem tudok! – Istenem, csak annyit adj, hogy imádkozni tudjak. (*A gyerek hozzásimul*) Ez a gyerek is, mintha törrel hasogatná a szívemet. [*Karlhoz*] Menjetek! A kicsi felhevül a napon!

BOLOND (*fekszik, s az ujjain mesél magának*) Ez a király, ennek aranykorona van a fején... Holnap elhozom a királyné asszony kis királyfiát... Gyere, májas hurka, mondja a véres hurka... (*Fogja a gyermeket, és elcsendesedik*)

MARIE A Franz nem jött tegnap se, ma se. Milyen hőség lett itt. (*Kinyitja az ablakot*) – „És megállván hátul az ő lábainál, sírva, könnyeivel kezdé öntözni az ő lábait, és fejének hajával törle meg, és megkené illatos kenettel”... (*Mellét veri*) Minden halott! Megváltó! Megváltó! Hogy megkenném a lábadat illatos kenettel.

3,17

Kaszárnya

Andres. Woyzeck a holmiját rakosgatja

WOYZECK Ez a mellény nem az egyenruhához való, Andres, elviheted.

ANDRES (*dermedten mindenre csak azt feleli*) Igen.

WOYZECK A kereszt meg a gyűrű a húgomé.

ANDRES Igen.

WOYZECK Egy szentképem is van még, két szív rajta, csupa arany, az édesanyám Bibliájában volt, rá van írva:

Szenvedésem nyereség,
áldozatként jut eléd,
mint tested, Uram, vérző sebek,
kín tépje egyre szívemet.

Az anyám már csak azt érzi, ha a nap rásüt a kezére. No de mindegy.

ANDRES Igen.

WOYZECK (*papírost húz elő*) Friedrich Johann Franz Woyzeck, felesküdtött lövész, 2. ezred, 2. zászlóalj, 4. század: született július 20-án, Gyümölcsoltókor. – Ma tehát harmincéves hét hónapos és tizenkét napos vagyok.

ANDRES A végén kórházba visznek. Szegény komám, igyál egy kis snapshot, tégy bele port, az lehúzza a lázat.

WOYZECK Bizony, Andres, mikor az asztalos összegyűjti a forgácsot, senki nem tudja, kinek a feje nyugszik majd rajta.

[KIEGÉSZÍTŐ VÁZLAT]

4,1

A professzor házának udvara

Lent diákok [Woyzeck és a doktor]; a professzor a padlásablakban

PROFESSZOR Uraim, fönt vagyok a tetőn, mint Dávid, amikor Bethsabét meglátta; de nem látok egyebet, mint a lányotthon *cul de Paris*-jait, ott száradnak a kertben. Uraim, itt vagyunk a fontos kérdésnél, hogy mi a viszonya a szubjektumnak az objektumhoz. Ha csak az egyik dolgot vesszük, az Isteni szerves önigenlését, a legmagasabb álláspontok egyikében megnyilvánulva, és annak a térhez, a földhöz, a planétákhoz való viszonyait tesszük vizsgálat tárgyává, uraim, ha én ezt a macskát kidobom az ablakon: hogyan fog viselkedni ez a lény a *centrum gravitationis*hoz és saját ösztöneihez képest? – Hé, Woyzeck! (Üvölt) Woyzeck!

WOYZECK (*elkapja a macskát*) Harap, doktor úr.

PROFESSZOR Olyan gyöngéden fogja a fickó a bestiát, mintha a nagymamája volna.

WOYZECK Doktor úr, rám jött a remegés.

DOKTOR (*egészen fölvidulva*) Ej, ej! Ez szép, Woyzeck! (*Kezét dörzsöli, átveszi a macskát*) Mit látok, uraim, a tetű egy új speciesét, igen szép species, lényegesen eltérő, *enfoncé*. A doktor úr... (*Nagyítót vesz elő*) Ricinus, uraim... (*A macska elszalad*) Uraim, az állatban nincs semmi tudományos érzék.

PROFESSZOR Ricinus! Elő vele! Ide a legszebb példányokat. Kapják el a macska grabancát!

DOKTOR Uraim, helyette valami mást láthatnak. Nézzék: ez az ember negyed éve nem eszik mást, mint borsót; figyeljék meg a hatást, nézzék csak, milyen bicegő pulzus! És a szeme!

WOYZECK Doktor úr! Elsötétül előttem a világ! (*Leül*)

DOKTOR Kurázi, Woyzeck! Még pár nap, és készen vagyunk. Tapintsák meg, uraim, tapintsák! (*Tapogatják a halántékát, pulzusát, mellét*) Apro-pó, Woyzeck, mozgassa csak egy kicsit az araknak a fülét! Már régen meg akartam mutatni önöknek, két izom működik nála. *Allons, frissen!*

WOYZECK Jaj, doktor úr!

DOKTOR Bestia, hát én mozgassam meg a füledet? Úgy akarsz csinálni, mint a macska? Szóval, uraim, ez amolyan átmenet a számárhoz, gyakran a női nevelés következménye, illetve az anyanyelvé is. Hány szál hajadat tépte ki már emlékül az anyád puszta gyöngédségből? Egészen kiritkult az utóbbi pár napban. Ja, a borsó, uraim!

4,2

A bolond, a gyerek, Woyzeck

KARL [A BOLOND] (*a gyereket az ölében tartja*) Ez beleesett a vízbe – ez beleesett a vízbe, nem, ez beleesett a vízbe ...

WOYZECK Kisfiam, Christian...

KARL (*mereven nézi*) Ez beleesett a vízbe.

WOYZECK (*meg akarja csókolni a gyereket, de az elfordul tőle, és ordítani kezd*)
Úristen!

KARL Ez beleesett a vízbe.

WOYZECK Christianka, kapsz egy lovas katonát, gyia, gyia. (*A gyerek védekezik. Karl-nak*) Nesze, vegyél neki egy lovas katonát...

KARL (*mereven nézi*)

WOYZECK Hoppla! Hoppla! Gyí!

KARL (*ujjongva*) Hoppla! Hoppla! Gyí! Gyí! (*Elfut a gyerekkel*)